

Osmanlı Aile Hukukunda Sürekli Bir Evlilik Engeli Olarak Süt Hısımlığı^(*)

Milk Kinship as a Permanent Impediment to Marriage in Ottoman Family Law

Abdussamed ATASOY

Doçent Doktor

*Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İslam Hukuku Anabilim Dalı*

Anahtar Kelimeler

Türk Hukuk Tarihi,
İslam Hukuku,
Osmanlı Hukuku,
Evlilik Engeli,
Süt Hısımlığı,
Şer'iyce Sicilleri.

Öz

İslam aile hukukunun Osmanlı Devleti'ndeki tatbikatında süt hısımlığı, evliliğin kurulmasına engel teşkil eden veya kurulmuş bir akdi sona erdiren en temel hususlardan biridir. Süt yoluyla kurulan bu bağ, mahiyeti itibarıyla geçici bir yasak değil, taraflar arasında ebedi ve sürekli bir evlilik engeli meydana getirmektedir. Bu çalışma, Osmanlı hukuk sisteminde süt hısımlığının evlilik akdi üzerindeki doğrudan etkilerini inceleme amacıyla kaleme alınmıştır. İlk olarak genel İslam hukuku bilgilerine yer verilen bu çalışmada asıl olarak Osmanlı dönemi fetva mecmuaları, sakk kayıtları ve şer'iyce sicilleri incelenmiştir.

Osmanlı uygulamasında, evlilik birliği devam ederken tarafların süt hısımlı olduklarının sonradan anlaşıldığı veya bu durumun şahitlerle ispat edildiği dava kayıtları olduğu gibi henüz evlilik akdi meydana gelmeden evlilik niyetinde olan kişilerin evlenemeyeceklerinin de kayıtlarda yer aldığı tespit edilmiştir. Nikah akdi sonrasında süt hısımlığının tespiti durumunda fesih dolayısıyla mahkeme tarafından tarafların derhal birbirinden ayrılmasına (tefrik) karar verildiği anlaşılmıştır. Kayıtlarda yalnızca süt kardeşlik değil süt anne, süt baba, süt amca, süt hala, süt teyze ve benzeri hısımlıklar dolayısıyla da evlilik engelinin söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Keywords

Turkish Legal History,
Islamic Law,
Ottoman Law,
Marriage Impediment,
Milk Kinship,
Sharia Court Registers.

Abstract

In the practice of Islamic family law within the Ottoman Empire, milk kinship (rada) stood as one of the most fundamental elements that either prevented the formation of a marriage or terminated an existing contract. Due to its nature, this bond established through breastfeeding did not constitute a temporary prohibition but rather created a perpetual and permanent impediment to marriage between the parties. This study has been drafted to examine the direct impacts of foster kinship on the marriage contract within the Ottoman legal system. While providing general information on Islamic law as a foundation, the study primarily analyzes Ottoman-era fatwa collections, sakk records and sharia court registers.

Findings indicate that in Ottoman practice, there are court records where parties were discovered or proven by witnesses to be milk kin while the marriage was ongoing, as well as records preventing marriage between individuals intending to wed. In cases where milk kinship was identified after the marriage contract, the court ruled for the immediate separation (tefrik) of the parties due to annulment. The research concludes that marriage impediments arose not only from milk siblingship but also from relationships such as milk mother, milk father, milk paternal uncle, milk paternal aunt, and milk maternal aunt.

^(*) Araştırma Makalesi.
Hakem denetiminden geçmiştir.

Gönderim Tarihi: 28.04.2026, Kabul Tarihi: 03.07.2026.

Extended Summary

In Islamic law, impediments to marriage are divided into two categories: permanent and temporary impediments. Permanent impediments render marriage between individuals eternally prohibited. These permanent impediments to marriage consist of consanguinity, affinity, and milk kinship. Milk kinship, one of the fundamental pillars of Ottoman family law, is a permanent impediment to marriage that directly affects the marriage contract within the framework of Islamic jurisprudence. While various studies have been conducted on milk kinship in the context of both Islamic and Ottoman law, a significant portion of these works is limited to the theoretical dimension of Islamic law. Only a limited number of studies examine the impact of milk kinship on the marriage contract as reflected in fatwa collections and sharia court registers. Even in these studies, the impact of milk kinship is often not the sole focus. Furthermore, most existing research lacks a holistic examination of register records from a specific region, instead relying on scattered data from diverse locations. Notably, there is a lack of independent studies focusing on milk kinship within fatwa books and particularly in sakk records. Consequently, the first part of this study examines the general jurisprudential rules of milk kinship in Islamic law; the second part focuses on fatwa collections; the third part on sakk records; and the fourth part on the identification and evaluation of milk kinship records in the sharia court registers of Konya. The central legal issue of this study is to determine between which parties milk kinship creates a perpetual marriage prohibition in Ottoman law, how claims of milk kinship arising before or after the marriage contract are proven and handled during the judicial process, and the subsequent effects of this status on the validity of the contract.

When milk kinship is identified before a marriage contract is established, it prevents the formation of the union; if it emerges after the marriage, it leads to the judicial annulment (*fesih*) of the contract and the immediate separation (*tefrik*) of the parties. Since the Ottoman legal system was based on the views of the Hanafi school, the act of suckling must occur within a specific age limit for milk kinship to be legally established. In the records examined in this study, it is observed that sucklings occurring after this period do not constitute an impediment to marriage; thus, the time criterion is meticulously scrutinized for any legal consequence to arise. The scope of the legal prohibition is not limited solely to milk-siblingship; parental relations established through milk, as well as collateral kinship such as milk-uncles and milk-aunts, are equally considered within the scope of the marriage impediment.

The proof of this kinship before the court is shaped by the quality of the witnesses and the admission (*ikrar*) of the parties. In accordance with Hanafi jurisprudence, the testimony of one male and two female witnesses is deemed sufficient for the establishment of milk kinship. While the husbands admission is considered binding enough to terminate the contract on its own, the claim of the wife or solely the nursing woman-though necessitating separation on religious (*diyaneten*)-is not sufficient to annul the contract judicially (*kazaen*). In cases where the marriage is terminated due to milk kinship, financial obligations such as dower, the waiting period, and alimony are determined based on whether consummation (*zifaf*) has occurred. The importance accorded to this issue in Ottoman practice is evident from the dedicated “*rada*” headings in sakk records, and the substantial presence of cases regarding milk kinship as a marriage impediment in fatwa books and court registers. In conclusion, the sharia court registers, sakk records, and fatwa collections document that the marriage impediment based on milk kinship was handled and implemented in the Ottoman State in strict accordance with Sharia law.

GİRİŞ

İslam hukukunda evlilik engelleri sürekli ve geçici evlilik engelleri olarak iki kısma ayrılır. Sürekli evlilik engelleri kişiler arasında evlenmeyi ebedi olarak haram hale getirmektedir. Sürekli evlilik engelleri; kan hısımlığı, kayın hısımlığı ve süt hısımlığıdır. Bu çalışmada Osmanlı hukukunda sürekli bir evlilik engeli olarak süt hısımlığı incelenmiştir. İslam hukukunda süt emzirme için “radâ” ve “rida” kavramları kullanılmaktadır¹. Kadı sicillerinde bu ifadeler ek olarak “irda”, “ırza” ve “rıza” kavramlarının da kullanıldığı anlaşılmıştır.

“Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı...”² ayetinde süt hısımlığına doğrudan atıf vardır. “Nesepçe haram olanlar süt yoluyla da haram olurlar”³ hadis-i şerifinde de süt hısımlığının kimler arasında evlilik engeli oluşturduğu açıklanmıştır.

Süt hısımlığına ilişkin gerek İslam hukuku gerek Osmanlı hukuku bağlamında çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda müstakil olarak yapılan çalışmaların büyük bir kısmı yalnızca İslam hukuku boyutu ile sınırlıdır. Az sayıda çalışmada ise Osmanlı uygulamasına ışık tutacak şekilde fetva mecmualarında ve kadı sicillerinde süt hısımlığının evlilik akdine etkisi incelenmiştir⁴. Bu çalışmalarda da odak noktası yalnızca müstakil olarak süt hısımlığının evlilik akdine etkisi değildir. Doğrudan bir bölgeye ait sicil kayıtları bütünlük içerisinde incelenmemiş, çok farklı bölgelere ait kayıtlar incelenmiştir. Fetva kitaplarında ve özellikle de sakk kayıtlarında süt hısımlığına dair müstakil bir çalışmaya rastlamadık. Bu sebeple çalışmanın önemli bir bölümünde fetva mecmualarında ve sakk kayıtlarında süt hısımlığına ilişkin kayıtların tespiti ve bu kayıtların değerlendirilmesine odaklanılmıştır. Şer’iye sicillerinde süt hısımlığına dair bazı çalışmalar olmakla beraber müstakil bir bölgenin detaylı olarak incelenmemesi hasebiyle bütüncül bir inceleme yapmak amacıyla Konya şer’iye sicilleri esas alınmış ve mahkeme kayıtları taranarak ilgili kayıtlar tespit edilmiş ve incelenmiştir. Çalışmanın ilk kısmında da kısaca İslam hukukunda süt hısımlığına dair genel bilgi verilmiştir. Ancak İslam hukukuna dair fıkhi bilgiler asıl inceleme konumuz olmaması sebebiyle detaylı fıkhi bilgilere temas etmeden, temel fıkıh kitaplarına atıf ve kısa bilgilerle iktifa edilmiştir.

I. İSLAM HUKUKUNDA SÜT HISIMLIĞI GENEL BİLGİ

İslam hukukunda taraflar arasında süt akrabalığının meydana gelmesinde için emen kişinin yaşı önem arz eder. Ebu Hanife’ye göre bu süre otuz ay yani ilk iki buçuk yaştır. İmameyn, Şafiiler ve Hanbeliler’e göre ise ilk iki yaş esas alınır. Malikilerden bu konuda iki farklı rivayet gelmiştir. Bir rivayete göre iki yaş, diğer rivayete göre ise iki yaş bir ay, iki yaş iki ay ve iki yaş üç ay gibi farklı süreler ifade edilmiştir. Bu süreler içerisinde emme dolayısıyla evlilik engeli meydana gelir. Bu yaşlardan sonra meydana gelen süt emmeler ile süt hısımlığı meydana gelmez⁵.

¹ İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emîn (Çev. DAVUDOĞLU, Ahmed): *Reddû'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr (Reddû'l- Muhtâr)* - Cilt 6, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1982, s. 106.

² Nisâ, 4/23.

³ Buhârî, “Şehâdât”, 7; Müslim, “Rada”, 1.

⁴ KAŞIKÇI, Osman: “Eski Hukukumuzda Süt Emzirme Akdi”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2006, Cilt 10, Sayı 1-2, s. 17-54; BAĞBANCI, Recep: *Osmanlı ve Türk Hukuk Sisteminde Süt Akrabalığı*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2020; KOÇ, Mehmet: *İslam Aile Hukukunda Nikah Akdinin Feshi (Osmanlı Dönemi Uygulaması)*, İlahiyat Kitap, Ankara, 2022.

⁵ SERAHSÎ, Ebu Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed: *el-Mebsût* - Cilt 5, Daru'l-Maruf, Beyrut, 1414/1993, s. 136, 137; KÂSÂNÎ, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî el-Hanefî: *Bedâ'i' u's-Sanâ'i' fi Tertîbi's-Serâ'i'* - Cilt 4, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986, s. 6, 7; HALEBÎ, İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-Halebî el-Hanefî: *Mülteka'l-Ebhur (Mecmau'l- Enhur Şerhiyle)* - Cilt 1, (Thk.) MANSUR, Halil İmran, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, s. 552; MERGİNÂNÎ, Ebu'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelil el-Fergânî: *el- Hidâye fi Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî* - Cilt 1, (Thk.) Tellal Yusuf, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, ty., s. 217; İBN RÜŞD, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî: *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid* - Cilt 3, Daru'l-Hadis, Kahire, 1425/2004, s. 61; İBN ÂBİDÎN, s. 106-111; BİLMEN, Ömer Nasuhi: *Hukukî İslamiye ve İstilahatı Fıkhiye Kamusu* - Cilt 2, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 81; ZUHAYLÎ, Vehbe b. Mustafa (Çev. EFE, Ahmet / ERYARSOY, Beşir / ULUS, Fehmi / URAL, Abdurrahim / YAVUZ, Yunus Vehbi / YILDIZ, Nurettin): *el-Fıkhu'l-İslami ve*

Taraflar arasında süt akrabalığının meydana gelebilmesi için emilen süt miktarı da önem arz etmektedir. Hanefi ve Malikilere göre emilen sütün miktarı süt akrabalığının oluşmasında önem arz etmez. Şafii ve Hanbelilere göre ise süt akrabalığının oluşabilmesi sütün farklı zamanlarda ve beş defa emilmesi (beş fasılalı tam doyum) gerekir⁶.

Dört mezhebe göre sütün ağza veya burna bir araç ile damlatılması durumunda da süt hısımlığı meydana gelir. Memeden emme şartı yoktur. Ancak kulağa veya göze süt damlatılması durumunda süt hısımlığı meydana gelmez⁷.

Süt hısımlığı yalnızca süt emen çocuk ile süt emziren kadın arasında sıhriyet oluşturmaz⁸. Süt emen çocuk süt emziren kadının kendi çocuğu gibi kabul edilir. Bu sebeple kadının kocası (çocuğun süt babası; (*lebenü'l-fahl*), kadının evlatları, kadının anne babası, kadının kardeşleri gibi kişiler de süt hısımlığı sebebiyle bu çocuk ile sürekli evlenme engeline sahip olurlar⁹.

Evlenmemiş kişiler arasında böyle bir bağın varlığı ispat edilirse tarafların evlilik engeli bulunur. Süt hısımlı olan kişilerin evlenmesi haramdır. Buna rağmen evlilik gerçekleşmişse, tarafların derhal mahkeme kararı ile ayrılması gerekir. Bu evliliğin hükmü konusunda ise görüş ayrılığı vardır: Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bu nikahı batıl sayarken, Ebu Hanife bu tür evliliği fasid kabul eder. Ebu Hanife'ye göre bu evlilik sonrası nesep, iddet, mehir gibi sonuçlar doğsa da nafaka ve sükna hakkı söz konusu olmaz. İmameyn ve diğer üç mezhebe göre ise bu akit batıl olduğundan herhangi bir hukuki sonuç meydana gelmez¹⁰.

Süt kardeşliğin sübutu, beyyine ile veya ikrar ile de meydana gelir. Hanefilere göre şahit ile sabit olması için iki erkek veya bir erkek ve iki kadının şehadeti gerekir¹¹. Kocanın süt hısımlığına dair ikrarı nikah akdinin sona ermesi için tek başına yeterlidir. Yalnızca kadının ikrarı ise yeterli değildir. Koca, süt hısımlıklarının bulunduğu dair ikrarda bulunursa kadın da bunu reddederse zifaf gerçekleşmemişse kadın mehrin yarısına hak kazanır. Bu durumda zifaf meydana gelmişse tam mehre (*mehr-i müsemma*) hak kazanır, ayrıca son durumda kadının nafaka ve sükna hakkı da söz konusudur. Koca ikrarda bulunur kadın da onu onaylarsa veya kadın ikrarda bulunur koca da onu onaylarsa yani her ikisi de süt hısımlığını ikrar ve kabul etmiş olursa bu durumda zifaf henüz gerçekleşmemişse kadın mehre hak kazanamaz. Zifaf gerçekleşmişse mehr-i müsemma ile mehr-i misilden az olanı¹² verilir. Temel farklılık; kocanın, zifaftan önce süt hısımlığı ikrarını kadının doğrulaması durumunda kadının mehre hak kazanamaması, kadının bu ikrarı doğrulamaması (reddetmesi) durumunda ise mehrin yarısına hak kazanmasıdır. Koca veya karı ikrarda bulunduktan sonra bu ikrardan dönebilir. Ama ikrarlarına şahit tutarlarsa ikrarlarından dönmeleri süt hısımlığının sıhhatine etki etmez. Koca, süt hısımlığına

Edilletuhû (İslam Fıkhi Ansiklopedisi) - Cilt 10, Risale Yayınevi, İstanbul, 1994 (Cilt 10), s. 38-40; YAMAN, Ahmet: "İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı", *Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, Cilt 13, Sayı 13, s. 60-62; ÇEKER, Orhan: "İslam Hukukunda Süt Akrabalığı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2019, Sayı 34, s. 347, 348.

⁶ SERAHSÎ, s. 134; KÂSÂNÎ, s. 7, 8; İBN KUDÂME, Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî el-Cemmâli: *el-Muğni - Cilt 11*, (Thk.) Abdullah Abdulmuhsin et-Türki, Abdulfettah Muhammed el-Hulvi, *Daru Âlemu'l-Kutub*, Riyad, 1417/1997, s. 309, 310; HALEBÎ, s. 551, 552; MERGÎNÂNÎ, s. 217; İBN RÜŞD, s. 59, 60; İBN ÂBİDÎN, s. 113; BİLMEN, s. 78-81; ZUHAYLÎ, *Cilt 10*, s. 40, 41; YAMAN, s. 61, 62; ÇEKER, s. 349.

⁷ SERAHSÎ, s. 134, 135; KÂSÂNÎ, s. 9; İBN RÜŞD, s. 62; İBN ÂBİDÎN, s. 106, 107, 127, 128; BİLMEN, s. 78-81; ZUHAYLÎ, *Cilt 10*, s. 37.

⁸ "Emenin emzirene nefsi, emzirenin emene nesli haramdır" kaidesi geçerlidir.

⁹ Daha detaylı bilgi için bkz. SERAHSÎ, s. 137; MERGÎNÂNÎ, s. 218; BİLMEN, s. 82-85; ZUHAYLÎ, Vehbe b. Mustafa (Çev. EFE, Ahmet / ERYARSOY, Beşir / ULUS, Fehmi / URAL, Abdurrahim / YAVUZ, Yunus Vehbi / YILDIZ, Nurettin): *el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuhû (İslam Fıkhi Ansiklopedisi) - Cilt 9*, Risale Yayınevi, İstanbul, 1994 (Cilt 9), s. 110-112.

¹⁰ DÖNDÜREN, Hamdi: *Delilleriyle Aile İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2016, s. 319, 320; ŞEN, Bilal: "Yıllar Sonra Süt Kardeşi Oldukları Tahmin Edilen Eşlerin Durumunun İslâm Hukuku Açısından Mukayeseli Değerlendirilmesi", *Mutalaa*, 2021, Cilt 1, Sayı 2, s. 248-251.

¹¹ SERAHSÎ, s. 138; KÂSÂNÎ, s. 14; MERGÎNÂNÎ, s. 220; İBN ÂBİDÎN, s. 137, 138; BİLMEN, s. 88. Bu konuda mezhepler arasında ihtilaf vardır. Diğer mezheplerin görüşleri için bkz. SERAHSÎ, s. 138; İBN KUDÂME, s. 340; İBN RÜŞD, s. 63; ZUHAYLÎ, *Cilt 10*, s. 44, 45; ÇEKER, s. 352, 353; BAĞBANCI, s. 71, 72.

¹² Kadının mehre hak kazanabilmesi için kocası ile aralarında süt hısımlığının bulunduğunu bilmemesi gerekir. Eğer süt hısımlığı olduğunu bilmesine rağmen evlilik ve zifaf gerçekleşmişse bu durumda bilerek gayri meşru bir ilişki meydana getirilmiş olur. Kadını mehre hak kazandığı durumlarda kadın bu hısımlığını önceden bilmemiş, sonradan öğrenmiştir. *Vizâretü'l-Evkaf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye - Cilt 22*, Kuveyt, (1404-1427), s. 252.

dair ikrarda bulunur ve bu beyanında ısrar ederse, bu ikrar geçerli sayılır ve nikah akdi feshedilir. Çünkü Hanefilerde süt hısımlığı konusunda kocanın ikrarında esas olan ısrar ve teyittir. Bu konuda koca “sahihtir, sabittir, şüphe yoktur” gibi ifadelerde iddiasında ısrar ederse, bu ikrarından dönemez. Ancak ikrardan sonra ısrar etmez ve sonra “yanıldım”, “unuttum” gibi ifadelerle bu beyanından dönerse cumhurun aksine Hanefilere göre kocanın ikinci beyanı esas alınır ve nikah akdi devam eder. Kadın görüşünde ısrar etse de tek başına bu ikrar ile nikah akdi sona ermez ama bu konuda kendisi doğru söylüyorsa kocası ile beraber olması caiz olmadığından diyaneten, boşamaya çalışması, boşanmaya yol araması gerekir¹³.

Süt emziren kişinin, karı-kocanın her ikisini de emzirdiğine dair tek başına yaptığı şahitlik, süt hısımlığının meydana gelmesi için yeterli değildir. Bu nedenle sırf bu şahitliğe dayanarak evliliğin doğrudan geçersiz sayılması söz konusu olmaz. Bu kadın adalet sahibi olsa dahi hüküm bu şekildedir. Bu iddia ile nikah akdi fesholmasa da ihtiyat gereği tarafların ayrılması daha evladır. Kadının bu iddiasını koca tek başına veya karı ve koca beraber tasdik ederse süt hısımlığı sabit olur ve nikah akdi feshedilir. Bu durumda zıfaf söz konusu olmamışsa mehir gerekmez. Karı bu iddiayı reddetmesine rağmen koca tasdik ederse süt hısımlığı sabit olur ve nikah akdi feshedilir. Diğer durumdan farklı olarak bu durumda mehir sakıt olmaz, zira kadın inkâr eden taraftır. Karı tasdik etmesine rağmen koca inkâr ederse süt hısımlığı sabit olmaz ve nikah akdi feshedilmez, devam eder. Ancak bu durumda karı, kocasına yemin teklif edebilir. Koca yeminden nükul ederse tefrik edilirler¹⁴.

Süt hısımlığının şahit veya farklı bir beyyine (ikrar hariç) ile ispatlanması durumunda bu kişiler henüz aralarında beraberlik vaki olmadan bunu öğrenirlerse yani nikah akdi taraflar arasında zıfaf olmadan önce feshedilirse kadına mehir verilmesi gerekmez. Ancak zifaktan sonra bu durum öğrenilirse ve bu sebeple de nikah akdi zifaktan sonra feshedilirse bu durumda mehr-i müsemma ile mehr-i misilden hangisi daha az ise kadın ona hak kazanır¹⁵.

II. FETVA MECMUALARINDA SÜT HISIMLIĞI

Bu çalışmada, Ebussuud Efendi’ye ait fetvalar, Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi’ye ait Feteva-yı Ali Efendi, Şeyhülislam Feyzullah Efendi’ye ait Feteva-yı Feyziye, Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi’ye ait Behcetü’l- Feteva, Es-Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed El-Gedusi’nin derlediği Netice-tü’l Feteva, Meşihat makamında çıkarılan Ceride-i İlmiyye Fetvaları isimli fetva kitapları incelenmiş ve evlilik engeli olarak süt hısımlığı ile alakalı kayıtlar değerlendirilmiştir.

A. Süt Hısımlığının Nikaha ve Mirasçılığa Etkisi

Bir fetva kaydına göre tarafların süt kardeş oldukları, evlilik akdi yapıldıktan sonra ortaya çıkarsa nikah akdi feshedilir ve taraflar tefrik edilir¹⁶. Bir diğer fetvaya göre taraflar süt kardeş olmalarına rağmen evlenmişlerdir, bu durum sonradan ortaya çıktığı sırada da koca vefat etmiştir. Bu sebeple de tarafların arası tefrik edilmeden ölüm meydana geldiğinden mirasçılık ilişkisi gündeme gelir mi şeklinde soru sorulmuştur. İlgili fetvaya göre sahih bir nikah akdi söz konusu olmadığından her ne kadar evlilik devam ederken bir taraf vefat etse de mirasçılık ilişkisi oluşmaz¹⁷.

¹³ SERAHSÎ, s. 143-145; KÂSÂNÎ, s. 14; BİLMEN, s. 88; CEZİRÎ, Abdurrahman b. Muhammed b. İvaz: *el-Fıkıh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a - Cilt 4*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, s. 242; ZUHAYLÎ, *Cilt 10*, s. 41, 42; *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye*, s. 252, 253; KAŞIKÇI, s. 49.

¹⁴ BİLMEN, s. 88.

¹⁵ BİLMEN, s. 89; KAŞIKÇI, s. 49.

¹⁶ CEBECİ, İsmail (Haz.): *Ceride-i İlmiyye Fetvaları*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2009, Fetva No: 724, s. 133.

¹⁷ ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ: *Fetâvâ-yı Feyziye*, (Haz.) KAYA, Süleyman: Klasik Yayınevi, İstanbul, 2009, Fetva No: 383, s. 56.

B. Süt Hısımlığında Süt ile Alakalı Durumlar (Emme Şekli, Emme Müddeti, Emzirenin ve Emenin Yaşı)

İnsan sütü haricinde bir süt ile insan sütünün karıştırılması durumunda süt hısımlığının meydana gelip gelmediği konusundaki fetvaya göre bir kişi kendi sütü ile koyun sütünü fincanda karıştırıp bir çocuğa içirmiştir. Bu kadının neseben oğlu ile bu sütü içen kız arasında süt hısımlığı dolayısıyla evlilik engeli olup olmadığı sorulduğunda cevap, hangi sütün daha fazla olduğuna göre belirlenir şeklinde olmuştur. Kadının sütü galip gelirse süt hısımlığı oluşur, koyunun sütü galip gelir ise yani daha fazla ise süt hısımlığı meydana gelmez¹⁸.

Süt hısımlığının gerçekleşebilmesi için emmenin ilk iki yaş içerisinde vuku bulması gerekir. Bu duruma atfen çok sayıda fetva kaydı bulunmaktadır. Fetva kaydında emme eyleminin üç yaşında¹⁹, yedi yaşında²⁰, on iki yaşında²¹, on beş-yirmi yaşında²² vuku bulduğu ihtimalleri değerlendirilmiş, bu yaşlarda taraflar arasında süt hısımlığının oluşmadığı ve bu sebeple ilgili kişilerin evlenmelerinde herhangi bir engel olmadığı ifade edilmiştir. Farklı bir kayıta ise süre net olarak belirtilmemekle beraber “müddet-i rada” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadede emme eyleminin ilk iki yaş içerisinde vuku bulduğu anlaşılmaktadır. Fetvada tarafların birbirleri ile evlenemeyecekleri ifade edilmiştir²³. Süt emzirmenin süt hısımlığına sebep olması için bir kadından aynı anda aynı zaman diliminde süt emme zorunluluğu yoktur. Farklı çocuklar dolayısıyla gelen sütler de bu kapsamdadır. Bir fetva kaydına göre aynı kadından bir kişi süt emdikten sonra diğer kişi on yıl sonra ama yine süt emme müddeti içinde süt emmiştir. Süt emme dönemi içinde (ilk iki yaş) meydana gelen bu emmeler süt hısımlığı doğurmuştur²⁴.

Fetvaya göre henüz dokuz yaşında olan bir kız bakire olsa, kendisine dokunulmamış olsa dahi sütü geliyorsa bu süttten emen kişi ilgili kadının süt evladı olmuş olur ve taraflar arasında süt hısımlığı meydana gelir²⁵. Süt hısımlığının meydana gelebilmesi için bir damla da olsa sütün vücuda girmesi gerekmektedir. Bu konu ile alakalı bir fetvada sütü olmayan bir kadın, bir bebeği susturmak için memesini çocuğa verse ama çocuğa hiç süt gelmese bu durumda bir damla dahi süt bebeğe gelmediği için taraflar arasında süt hısımlığı meydana gelmez²⁶. Diğer bir fetvaya göre de memenin çocuğa verilmesine rağmen çocuğun süt emip emmediği anlaşılmadığında, bu konuda (sütün çocuğun ağzına gelip gelmediği) ihtilaf olduğunda (süt gelmeksizin yalnızca memenin emilmesi ile) süt hısımlığının oluşmadığı ifade edilmiştir²⁷.

C. Süt Hısımlığının Mahremiyet Oluşturduğu Kişiler

Süt hısımlığının evlilik engeli bakımından kimleri kapsadığı üzerine çok sayıda fetva kaydı mevcuttur. Zira ekseriyetle kardeşler arasındaki durum bilinmekle beraber diğer akrabalara etkisi üzerinde çok durulmamaktadır. Bu sebeple fetva kayıtlarında ilgili husus üzerinde özellikle durulmuş ve bu

¹⁸ “Hind-i mürda bir fincana koyun sütü koyup içine kendi sütünü sağıp haltettikten sonra müddet-i radada Zeyneb’e içirse Hind’in oğlu Zeyd Zeyneb’i tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Hind’in sütü galib ise olmaz”. ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 377, s. 56.

¹⁹ “Hind üç yaşında olan Zeyneb’i irda eylese hükm-i rada sabit olmuş olur mu? el-Cevab: Olmaz”. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ: *Fetâvâ-yı Ali Efendi - Cilt 1*, (Haz.) DEMİRTAŞ, H. Necâti: Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2014, Hüküm No: 1, s. 106. Benzer fetva için bkz. ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ: *Behcetü'l-Fetâvâ*, (Haz.) KAYA, Süleyman / ALGIN, Betül / TRABZONLU, Zeynep / ERKAN, Asuman: Klasik Yayınları, İstanbul, 2011, Fetva No: 418, s. 93.

²⁰ ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 347, s. 53.

²¹ “On iki yaşında olan Zeyd, Hind’in memesinden emse Zeyd, Hind’in kızı Zeyneb’i tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olur”. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 2, s. 106.

²² KAYA, Süleyman / ALGIN, Betül / TRABZONLU, Zeynep / ERKAN, Asuman (Haz.): *Neticetü'l-Fetâvâ (Şeyhülislam Fetvaları)*, (Der.) es-Seyyid Ahmed Efendi - es-Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedûsi, Klasik Yayınevi, İstanbul, 2014, Fetva No: 166, s. 52.

²³ “Hind, kızı Zeyneb ile Zeyd’i müddet-i radada irda eylese Zeyd, Hind’in ahar kızı Hadice’yi tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz”. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 3, s. 106.

²⁴ ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 419, s. 94.

²⁵ ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 434, s. 95.

²⁶ ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 435, s. 95. Benzer fetvalar için bkz. CERİDE-İ İLMİYYE FETVALARI, Fetva No: 768, 769, s. 138, 139.

²⁷ NETİCETÜ'L-FETÂVÂ, Fetva No: 183, s. 54.

konuda çok sayıda fetva kaydına yer verilmiştir. Bir fetva kaydında kadın, kendi sulbünden olan kızı ile başka bir çocuğu aynı anda emzirmiştir. Bu çocuk ile kadının yine kendi sulbünden olan ama aynı anda emzirmedeği diğer kızı arasında süt kardeşliğin vuku bulduğu ve taraflar arasında evlenme engelinin olduğu ifade edilmiştir²⁸. Başka bir fetva kaydında kadın bir çocuğu emzirmiştir, bu çocuk ile kadının kendi sulbünden olan oğlunun kızı arasında evlenme engeli olduğu ifade edilmiştir. Çünkü bu durumda süt emen ile süt kardeşinin kızı arasında (amca-yeğen durumuna benzer şekilde) mahremiyet vuku bulmuştur, süt emme usul ve furu ile evliliği haram kılmaktadır²⁹. Diğer bir fetva kaydında kadın bir çocuğu emzirmiştir, süt emen bu çocuğun oğlu ile emziren kadının kendi sulbünden olan kızı arasında evlilik engeli olduğu ifade edilmiştir. Süt emeni emdiği kadının kendi çocuğu gibi kabul ettiğimizde emziren kadının kendi kızı emen çocuğun kardeşi olmuştur. Kardeşinin çocuğu da kendi yeğeni gibi olacağından taraflar arasında süt hısımlığı meydana gelmiştir³⁰.

Süt teyze ile yeğen arasında evlenme engeli olduğu yönünde fetvalar mevcuttur. Buna ilişkin bir fetvaya göre bir kadın neseben oğlunun, kızını emzirmiştir. Bu durumda torunu aynı zamanda süt kızı olmuştur. Süt emziren bu kadının neseben kızı da süt emen çocuğun süt kardeşi olur. Bu kadının oğlu da diğer kadının yeğeni olduğundan süt teyze yeğen ilişkisinden evlenmeleri yasaktır³¹. Bir erkeğin, neseben babasının, süt emen çocuğun süt annesinin kızı ile aralarında evlenme engeli olmadığı yönünde fetva verilmiştir. Çünkü çocuğun babası ile çocuğuna süt emziren kadın arasında hısımlık meydana gelmemektedir³². Bir erkeğin, süt erkek kardeşinin neseben kızı ile amca yeğen ilişkisi dolayısıyla evlenemeyeceği şeklinde fetva verilmiştir³³. Bir erkeğin, neseben kız kardeşi olan birisinin süt kızı ile evlenemeyeceği taraflar arasında dayı-yeğen ilişkisi olacağı şeklinde fetva verilmiştir³⁴. Bir başka fetva kaydında kadın, bir erkek çocuğu emzirmiştir. Emzirdiği çocuğun oğlu ile emziren kadının neseben kızının evlenemeyeceği ifade edilmiştir. Çünkü bu iki kişi arasında süt hısımlığı dolayısıyla hala-yeğen hısımlığı meydana gelmiş olur³⁵.

Fetva kaydına göre bir kadın, kızının kızını emzirmiştir, emziren kadının diğer bir kızının oğlu ile süt emen kızın evlenemeyeceği ifade edilmiştir. Süt hısımlığı olmaması durumunda teyze çocuklarının evliliği gündeme gelmektedir. Teyze çocuklarının evlenmesinde bir sakınca yoktur, yani evlilik engeli bulunmamaktadır. Ancak çocuk anneannesini emerek teyzesi ile süt kardeşi olmuştur. Bu durumda da teyzesinin kızı aynı zamanda süt yeğeni olmaktadır, bu sebeple de evlenmeleri yasaktır³⁶.

²⁸ “Hind, kızı Zeyneb ile Zeyd’i müddet-i radada irda eylese Zeyd, Hind’in ahar kızı Hadice’yi tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz”. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 3, s. 106.

²⁹ “Hind, Zeyd’i müddet-i radada irda eylese Hind’in oğlunun kızı Zeyneb’i tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz”. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 4, s. 107.

³⁰ “Hind, Zeyd’i müddet-i radada irda eylese Zeyd’in oğlu Amr ve Hind’in kızı Zeyneb’i tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz”. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 5, s. 107.

³¹ “Hind oğlunun kızı Zeyneb’i müddet-i radada irda eylese Hind’in kızının oğlu Amr Zeyneb’i tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz”. ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 349, s. 53. Süt teyze yeğen hısımlığının evliliğe engel olması hakkındaki diğer fetvalar için bkz. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 11, s. 108; ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 16, s. 109; ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 161, s. 51.

³² ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 12, s. 108.

³³ ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 13, s. 108. Bir kişinin süt erkek kardeşinin süt kızı ile kendisi arasında amca-yeğen ilişkisi olduğundan süt hısımlığı vardır. ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 413, s. 93.

³⁴ ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 14, s. 108. Bir erkeğin, süt kız kardeşinin süt kızı ile evlenememesi de süt dayı yeğen ilişkisidir. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 18, s. 109. Neseben kız kardeşin süt kızı ile evlilik de dayı-yeğen ilişkisi kapsamında olduğundan yasaklanmıştır. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 19, s. 109; ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 373, s. 55; CERİDE-İ İLMİYYE FETVALARI, Fetva No: 723, s. 133. Bir kadın neseben kızının oğlunu emzirmesi sonucu, emziren kadının diğer erkek evladı bu süt emen çocuğun dayısı olduğu gibi süt kardeşi de olmuştur. Bu sebeple dayısı olan aynı zamanda da süt kardeşi olan kişinin kızı ile evlenmesi caiz değildir. ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 421, s. 94. Bir kadının, kız kardeşini emzirmesi durumunda emziren kadının neseben oğlu ile süt emen kadının kızı evlenemezler. Çünkü süt emen çocuğun normalde teyzesi iken süt emme ile süt kardeşi olmuştur. Bu kadının kızı da normalde adamın teyze kızı iken süt emme ile bu kızın süt dayısı haline gelmiştir. NETİCETÜ’L-FETÂVÂ, Fetva No: 171, s. 53.

³⁵ “Hind, Zeyd’i müddet-i radada irda eylese Zeyd’in oğlu Amr Hind’in kızı Zeyneb’i tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz”. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 9, s. 107.

³⁶ “Hind, kızının kızı Zeyneb’i müddet-i radada irda eylese Hind’in ahar kızının oğlu Amr, Zeyneb’i tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz”. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 8, s. 107.

Bir fetva kaydına göre kadın bir kız çocuğunu emzirmiştir, bu kayıta emen kızın neseben erkek kardeşi ile süt emziren kadın arasında hısımlığın meydana gelmediği, tarafların evlenebileceği ifade edilmiştir. Süt emmenin yalnızca emen kişi üzerinde sonuç doğurduğu, emenin neseben hısımları arasında sonuç doğurmadığı anlaşılmaktadır³⁷. Diğer bir fetva kaydına göre kadın, bir çocuğu emzirmiştir. Emzirdiği çocuğun neseben babasının, süt emziren kadının kızı ile evlenebileceği zikredilmiştir. İlgili fetvadan anlaşıldığı üzere süt emenin neseben akrabaları ile süt emziren ve onun akrabaları arasında süt hısımlığı meydana gelmemektedir. Hatta süt emziren kadın ile süt emen çocuğun neseben babası dahi evlenebilir³⁸. Bir adamın, süt oğlunun neseben kız kardeşi ile evlenebileceği yönünde fetva verilmiştir. Çünkü süt baba sadece süt emen çocuk üzerinde sonuç doğurmakta bu çocuğun neseben diğer kardeşlerini etkilememektedir³⁹. Süt emen erkeğin neseben erkek kardeşi süt emzirenin süt hısımlı olmaz, bu sebeple süt emzirenin kızı ile de aralarında süt hısımlığı meydana gelmez⁴⁰. Buna benzer farklı bir kayıta da emme fiilinin yalnızca süt emeni bağladığı şu fetva ile ortaya koyulmuştur: Bir kadın başka bir kadının oğlunu emzirmiştir. Süt emen çocuğun neseben annesi de bu çocuğa süt emziren kadından süt emmiştir. İlk süt emziren kadının neseben oğlu ile ikinci süt emziren kadının neseben kızı evlenebilir. Her ne kadar emen iki çocuk da emdikleri kadının tüm çocukları ile süt hısımlı olsa da onların neseben kardeşleri bu durumdan etkilenmemektedir⁴¹. Benzer bir fetvada da bir kızın neseben kız kardeşinin, bu kızın süt babası ile evlenebileceği yönünde fetva verilmiştir. Zira süt yalnızca emeni bağlayıp emenin neseben akrabaları ile süt emenin emdiği kişinin akrabaları arasında evlilik engeli meydana gelmemektedir⁴².

Kadından sütün gelmesine sebep olan adam kadından süt emen çocukların süt babası olur. Bir fetvada süt babanın, başka kadından olan oğlu ile süt kızı arasında evlilik engeli olduğu ifade edilmiştir⁴³. Başka bir fetvada da süt baba, süt emziren kadın ile boşandıktan sonra süt kızı ile evlenemez bilgisi yer almıştır. Çünkü süt babalık durumu geçici değil sürekli bir evlilik engelidir⁴⁴. Diğer bir fetvada, bir adamın süt babasının süt kız kardeşi ile süt halası olduğu için evlenemeyeceği ifade edilmiştir⁴⁵. Bir diğer fetvada ise bir adamın karısı, kocasından gelen süt ile bir kızı emzirmiştir. Daha sonra bu adam vefat edince süt emziren kadın başka bir adamla evlenmiştir. Sonradan evlenilen adamın neseben kardeşi ile bu kızın evlenebileceği yönünde fetva verilmiştir. Bu fetvada kadının sonradan evlendiği adam ile kız arasında süt hısımlığı olmasa da üvey babalık ilişkisi doğmuştur ve evlilik haramdır. Ancak bu adam, kızın süt babası olmadığından bu adamın akrabaları ile kız arasında süt hısımlığı meydana gelmemektedir⁴⁶. Benzer bir fetvada da bir adamın, evlenip zifafa girdiği kadının süt kızı ile evlenemeyeceği ifade edilmiştir. Burada kız ile bu adam arasında süt babalık durumu (sütün sebebi bu adam olmadığından) söz konusu değildir ama süt annesi ile zifaf gerçekleştiğinden bu adam ile kız arasında

³⁷ “Hind, Zeyneb’i müddet-i radada irda eylese Zeyneb’in neseben karındaşı Zeyd Hind’i tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olur”. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 6, s. 107. Benzer fetvalar için bkz. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 7, s. 107; ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 411, 412, s. 93.

³⁸ “Hind Zeyd’i müddet-i radada irda eylese Zeyd’in babası Amr Hind’in kızı Zeyneb’i tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olur”. ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 348, s. 53. Benzer fetva için bkz. NETİCETÜ’L-FETÂVÂ, Fetva No: 177, s. 53.

³⁹ ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 15, s. 108.

⁴⁰ “Hind, Zeyd’in li-ebeveyn kız karındaşı kızı Zeyneb’i müddet-i radada irda eylese Zeyd, Hind’in kızı Hadice’yi tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olur”. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 10, s. 108. Süt hısımlığının, süt emen haricinde emenin neseben kardeşlerini etkilemediği fetvalar için bkz. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 21, s. 109; ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 346, s. 53; CERİDE-İ İLMİYYE FETVALARI, Fetva No: 717, s. 132.

⁴¹ ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 350, s. 53. Kişi neseben kardeşinin süt annesi ile evlenebilir, bu fetva da emmenin diğer kişiler üzerinde etki doğurmadığını göstermektedir. ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 374, s. 55.

⁴² ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 356, s. 54.

⁴³ ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 22, s. 110. Benzer bir fetvada da bir adamın süt oğlunun, bu adamın daha önceki farklı bir evliliğinde farklı bir kadından olan oğlunun, kızı ile evlenemeyeceği ifade edilmiştir. Bu durumda süt baba dolayısıyla kız ile erkek arasında süt amcalık söz konusu olmuştur. CERİDE-İ İLMİYYE FETVALARI, Fetva No: 725, s. 133.

⁴⁴ ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 25, s. 110.

⁴⁵ CERİDE-İ İLMİYYE FETVALARI, Fetva No: 718, s. 132.

⁴⁶ ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 23, s. 110.

evlilik engeli söz konusudur⁴⁷. Diğer bir fetvaya göre kadından süt gelmesine sebep olan adam ile bu kadından süt emen çocuk arasında süt babalık meydana gelmiştir. Bu çocuğun süt annesinin, çocuğun süt babasından farklı bir adamla evlenmesi durumunda bu adamın başka bir kadından olma kızı ile bu çocuğun evlenebileceği yönünde fetva verilmiştir. Çünkü bu durumda süt annenin başka bir adamla evlenmesi durumunda bu adam ile süt emen çocuk arasında (sütün gelmesine bu adam sebep olmadığından) süt babalık meydana gelmese de evlilik engeli vardır. Ama bu adamın kızı ile süt emen çocuk arasında hısımlık meydana gelmemektedir. Hatta ilgili fetvada çocuğun emzirilme zamanı, eski kocadan kaynaklı süt gelmekte iken kadın diğer adamla evlendikten sonra meydana gelmiştir⁴⁸. Süt baba ile alakalı diğer bir fetvaya göre bir erkek süt babasının karısı (süt annesi değil, başka bir kadın) ile onlar boşanmış olsa dahi evlenemez. Çünkü süt babanın hanımı ile evlilik engeli sürekli olarak devam eden bir engeldir⁴⁹. Aynı şekilde süt baba da süt oğlunun karısı ile onlar boşanmış olsa dahi evlenemez⁵⁰. Fetvaya göre bir adam karısının süt annesi ile evlenemez. Karısı ile boşansa dahi o kadının süt annesi ile aralarında sürekli evlilik engeli bulunmaktadır⁵¹.

Fetva kayıtlarına göre çocuğun, anneannesi tarafından emzirilmesi durumunda, çocuğun anne babası yani karı-koca arasında haramlık meydana gelmeyecektir. Bu konuya ilişkin fetvada anneanne süt emzirme ile beraber aynı zamanda torununun süt annesi olmuştur⁵². Bir diğer fetvada da bir kadının, kocasının neseben kardeşini emzirmesinin karı-koca arasında boşanmaya sebep olmayacağı ifade edilmiştir⁵³.

D. Süt Hısımlığının İspatı

Süt hısımlığının şahitlerin şهادetiyle sabit olması için en az iki erkek şahit veya bir erkek ve iki kadın şahidin bulunması gerekmektedir⁵⁴. Bir kadın, neseben kendi evladı ile beraber başka bir kızı da emzirdiğini iddia etse bu kadın adil ve sika yani güvenilir bir kişi olsa dahi süt kardeş olduklarını iddia ettiği kişilerin süt hısımlı oldukları yalnızca bu iddia ile sabit olmaz. Tarafların evlenmesi mücerred bu iddia ile kazaen yasak değildir. Ancak tarafların bu durumda evlenmemesi, evli ise de ayrılması ihtiyat gereği daha evlaktır, yani bu kişilerin evlenmesi diyaneten caiz değildir⁵⁵. İlgili bir fetvaya göre kadın neseben kızı bir kişi ile evleneceğinde evlilik niyetinde olan adamı da kendisinin emzirdiğini iddia etmiştir. Evlenecek olan kadın ve adam ise bu iddiayı reddetmiştir. Daha sonra iddia sahibi kadın da kendisinin bu konuda yalan söylediğini ikrar etmiştir. Bu durumda tarafların evlenmesi caiz olarak ifade edilmiştir. Bu fetva kaydının diğerlerinden farkı kadının kendisini yalanlamasıdır. Kadın iddiasından vazgeçtiği ve kendisini yalanladığı için tarafların nikahında bir engel bulunmamaktadır⁵⁶. Benzer bir fetvada tarafları emzirdiğini iddia eden kadının adalet sahibi olmadığı ve güvenilir olmadığı ifade edilmiştir. Bu sebeple ilgili fetvada tarafların evlenmesinin caiz olduğu zikredilmiştir. İki fetva arasındaki fark iddia sahibi kadının adil ve güvenilir olup olmamasıdır. Bu farklılık fetvanın olumlu olmasına sebep olmuştur⁵⁷. Baş-

⁴⁷ ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 423, s. 94.

⁴⁸ ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 382, s. 56.

⁴⁹ ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 365, s. 55; NETİCETÜ'L-FETÂVÂ, Fetva No: 179, s. 53.

⁵⁰ ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 380, s. 56; ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 414, s. 93.

⁵¹ NETİCETÜ'L-FETÂVÂ, Fetva No: 182, s. 54.

⁵² ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 26, s. 111. Benzer fetva için bkz. ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 352, s. 53.

⁵³ ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 27, s. 111.

⁵⁴ "Bu surette rada iki racul yahud bir racul ile iki avrat şهادetleriyle sabit olur mu? el-Cevab: Olur". ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 413, s. 93.

⁵⁵ "Zeyd'in anası Hind: 'Zeyd'i, Zeyneb'in kızı Hadice ile müddet-i radada irda eyledim' diye haber verse Hind adl ve sika olacak Zeyd, Hadice'yi tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz". ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 1, s. 111. Benzer fetvalar için bkz. ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 351, s. 53; ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 428, s. 94, 95; CERİDE-İ İLMİYYE FETVALARI, Fetva No: 716, s. 132.

⁵⁶ ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 439, s. 95.

⁵⁷ ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 2, s. 111. Benzer fetva için bkz. CERİDE-İ İLMİYYE FETVALARI, Fetva No: 735, s. 134.

ka bir fetvada “*adl u sika*” olmanın şartının ne olduğu şu şekilde ifade edilmiştir; “Büyük günahlardan kaçınan, küçük günahlarda ısrar etmeyen ve iyilikleri kötülüklerinden daha çok olan kişidir”⁵⁸. Bir diğer fetvada ise adamın evli olduğu kadının annesi, adamın eski karısı üzerine evleneceği yeni kadının daha önce kendisi tarafından emzirildiği iddiasında bulunmuştur. Diğer fetvalara uygun olarak üzerine evlendiği kadını boşama şart değildir ama ihtiyaten boşanması daha evladır denilmiştir. Aynı anda iki yakın akrabayı nikah altında bulundurmanın haramlığı ilgili fetvanın kapsamında ele alınmıştır⁵⁹.

Bir fetva kaydında; kadın, kocasını süt hısımlığı müddeti içinde küçükken emzirdiğini iddia etse yalnızca bu iddia ile tarafların nikah akdi fesholur mu denilmiştir. Başka bir beyyine yoksa koca da bu iddiayı reddediyorsa mücerred kadının iddiası ile nikah akdi feshedilmez şeklinde fetva verilmiştir⁶⁰. Diğer bir fetvaya göre adam, bir kadının süt kardeşi olduğunu ikrar etse daha sonra ise bu ikrarında ısrar etmeyip dönse ve kadın da onu tasdik etse adam kendisini yalanlayıp ikrarından döndüğü için bu durumda taraflar arasında süt hısımlığı sabit olmaz ve taraflar evlenebilirler denilmiştir⁶¹. Benzer bir fetvaya göre ise adam, bir kadının süt kardeşi olduğunu ikrar etse ve bu ikrarında ısrar etse, ısrar ettiği için daha sonra ikrarından dönmesi kabul edilmez. Bu kadınla evliliği caiz değildir⁶².

Süt hısımlığının şahit veya farklı bir beyyine (ikrar hariç) ile ispatlanması durumunda bu kişiler henüz aralarında beraberlik vaki olmadan bunu öğrenirlerse yani nikah akdi taraflar arasında zifaf olmadan önce feshedilirse kadına mehir verilmesi gerekmez. Ancak zifaktan sonra bu durum öğrenilirse ve bu sebeple de nikah akdi zifaktan sonra feshedilirse bu durumda mehr-i müsemma ile mehr-i misilden hangisi daha az ise kadın ona hak kazanır. Bu konuda da fetva kaydı mevcuttur⁶³.

İlgili fetvaya göre adam bir kadınla evleneceği sırada hali hazırdaki karısının, bu müstakbel karısını emzirme süresi içinde iken emzirdiği iddia edilmiştir. Adam bu iddiada ilgili kadının süt babası hükmünde olacağından süt emziren karısı ile boşanmış olsa da halen evli olsa da aralarında sürekli evlilik engeli söz konusu olur. Fetvaya göre bu iddia ispatlanırsa kadınla evlenemez, evlenmişse evlilik akdi feshedilir ve taraflar ayrılır, bu iddia olmasına rağmen evlendiği için kendisine tazir cezası verilir. Ayrıca adam “*kızım ise dahi alırım*” ifadesini şer’i bir hükmü reddetmek, kabul etmemek manasında söylemişse kafir olur, irtidat ettiğinden öldürülür denilmiştir⁶⁴. Şer’i bir hükmü inkâr etmeksizin yalnızca yerine getirmeyen veya haram olan bir şeyi yapan kişi günahkâr olur. Ancak bile isteye hakkında nass olan bir hükmü yok kabul etmek, o hükmün varlığını, şeriatı reddetmek maksadıyla reddetmek kişiyi dinden çıkaran bir eylemdir. İlgili fetvada da bu noktaya temas edilmiştir. Ebussuud

⁵⁸ “Bu surette *adl u sika* kime ıtlak olunur? el-Cevab: Kebairden ictinab, sağaire musır olmayıp hayrı şerrine galib olandır”. ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 429, s. 95.

⁵⁹ ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 3, s. 111. Benzer bir fetvada da iki süt kız kardeşin aynı anda nikah altında bulundurulamayacağı ifade edilmiştir. ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 378, s. 56; NETİCETÜ’L-FETAVÂ, Fetva No: 185, s. 54.

⁶⁰ “Hind, nefsinin Zeyd’e tezvîc ettikten sonra Hind: ‘Ben Zeyd’i müddet-i radada irda etmişim’ dedikde Zeyd, inkar edip rada sabit olmasa Hind kavli-i mücerred ile kendini Zeyd’den tefrik ettirmeye kadire olur mu? el-Cevab: Olmaz”. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 8, s. 113. Benzer fetva için bkz. ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 354, s. 54.

⁶¹ “Zeyd, Hind için ‘radaen kız karındaşımdır’ diye ikrar ettikten sonra Zeyd, nefsinin tezkib edip Hind dahi Zeyd’i tasdik eylese Zeyd, Hind’i tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olur”. ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI ALİ EFENDİ, Hüküm No: 9, s. 113. Benzer fetva şu şekildedir: “Zeyd zevcesi Hind için ‘Radaen kız karındaşımdır’ deyip badehu kelimasını tekid ve işhad ve ısrarını tahkik etmeden fi’l-hal rucu edip ‘Galat söyledim. Hind ile asla beynimizde şüphe-i rada yoktur’ diye hatasına musır olup nefsinin tezkib eylese Zeyd’in kavli-i evveliyile beynleri tefrik olunur mu? el-Cevab: Olunmaz”. ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ, Fetva No: 369, s. 55.

⁶² “Zeyd Hind için ‘Radaen anamdır’ diye ikrar edip ve ikrar-ı mezburdan rucu etmeyip ‘Hind radaen anamdır’ diye ikrar ettiğim hakdır ve dediğim gibidir” deyip badehu Hind’i tezevvüc eylese Hind Zeyd’den tefrik olunmak lazım olur mu? el-Cevab: Olur”. ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ, Fetva No: 432, s. 95.

⁶³ İlgili konu fetva kaydında şu şekilde yer almaktadır: “Zeyd radaen kız karındaşı Hind’i tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz. Bu surette Zeyd bilmemekle Hind’i şu kadar akçe mehir tesmiyesiyle tezevvüc ve vat edip badehu rada beyyine ile sabit olup Hind Zeyd’den tefrik olunsu Hind mehr-i misl ile müsemmadan ekallini Zeyd’den almaya kadire olur mu? el-Cevab: Olur”. CERİDE-İ İLMİYYE FETVALARI, Fetva No: 729, 730, s. 133, 134.

⁶⁴ “Zeyd Hind’i tezevvüc etmek diledikte, mahallesi ahalisinden bazı ‘onu zevcen Zeyneb müddet-i rezada emzirdi idi, alma’ deyip Zeyd dahi ‘kızım ise dahi alırım’ deyip alsın ne lazım olur? El-cevap: Emzirdiği sabit olur ise tefrik ve tazir-i şedid lazımdır. ‘Kızım ise dahi alırım’ dediği hükm-i şer’i reddetme sadır oldu ise kafir olur, katli helal olur”. ŞEYHÜLİSLAM EBUSSUUD EFENDİ: Şeyhülislâm Ebussuud Efendi’nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı-Fetâvâ-yı Ebussuud Efendi, (Haz.) DÜZDAĞ, M. Ertuğrul: Kapı Yayınları, İstanbul, 2012, Fetva No: 17, s. 31.

Efendi'den mülhem, süt hısımlığının Kuran ve Sünnet ile sabit olduğunu bilmesine rağmen sürekli evlilik engeli olmadığını iddia etmek, bu hükmün uygulanmayacağını iddia etmek, diğer evlilik engellerine yer verirken süt hısımlığının bir evlilik engeli olmadığını göstermek kabilinden süt hısımlığını evlilik engeli olarak kanun ile hükme bağlamamak da bu fetva kapsamında cevap bulmaktadır.

III. SAKK KAYITLARINDA SÜT HISIMLIĞI

Sakk: Şer'i mahkemeler tarafından verilen hüccet, ilam ve diğer şer'i muamelelerin yazılış usulüdür⁶⁵. Osmanlı'da mahkemelerde kayda geçirilecek belgelerin öncelikle müsveddesi kâtip tarafından yazılırdı. Bu müsveddeler hâkim tarafından onaylanır ve ardından temize çekilirdi. Temize çekilen bu belgeler; kâtip, naib veya kadılar tarafından toplanırdı. İlgili belgeleri toplayan kimselerin bir kısmı, daha sonra bunlar arasından seçtikleri belgeleri temize çekip belli bir tertiple bir araya getirmeleri sonucu sakk mecmuaları oluşmuştur⁶⁶. Sakk mecmuaları kadıların sicil kayıtlarını düzenli ve yeknesak bir şekilde kaleme almalarını sağladığı gibi Osmanlı'da ilgili konudaki uygulama hakkında bilgi vermesi açısından da önem arz etmektedir.

Sakk kitaplarında da süt hısımlığının evlilik akdine etkisine ilişkin önemli bilgiler yer almaktadır. Bazı sakk kitaplarında “rada” ismi ile ayrı başlık açılması da bu duruma işaret etmektedir. Çalışmamızda 4 adet sakk kitabı taranmış⁶⁷ ve bu kitaplarda süt hısımlığının evlilik akdine etkisine ilişkin kayıtlar incelenmiştir.

Dürrü's-sukuk ve Tuhfetü's-sukuk isimli sakk kayıtlarında yer alan bilgi özetle şu şekildedir: Zahide isimli bir kadının iddiasına göre Zahide ile Mustafa her ikisi de henüz küçük iken müddet-i rada da Raziye Hanım tarafından emzirilmiştir. İlgili kayıta tarafların müddet-i radada iken emzirildiklerinin özellikle belirtilmesi ilk iki yaş içinde vuku bulan emzirmelerin süt hısımlığı doğurması sebebine binaendir. Zahide'nin iddialarına göre taraflar bu sebeple süt kardeşi olup evlilikleri haram iken Mustafa Ağa bilmeyerek elli kuruş mehr-i müeccel ile Zahide'yi nikahı altına almıştır. Henüz taraflar arasında zıfâf gerçekleşmese de Mustafa Ağa, evlilik akdi dolayısıyla Zahide'den zevciyet muamelesi talep etmektedir. Zahide ise kendilerinin süt kardeş oldukları iddiası ile tefrik edilmeleri yani nikah akdinin mahkeme tarafından feshedilmesi talebi ile bu meseleyi mahkemeye taşımıştır. İlgili iddialar Mustafa Ağa'ya sorulduğunda o, nikah akdini mehri ve henüz aralarında zıfâfın meydana gelmediğini kabul etmekle beraber Zahide ile süt kardeş oldukları iddiasını inkâr etmiştir. Bu sebeple mahkeme “beyyine müddei için ve yemin münkir üzerinedir” kaidesi gereği iddia sahibi kadından iddiasını ispat edecek beyyine talep edilmiştir. Kadın da beyyine olarak hür ve adil bir Müslüman erkek ve iki Müslüman kadını bu konuda şahit olarak dinletmiştir. Şahitler bu iki kişinin aynı kadından süt emzirme müddeti içerisinde beraber emdiklerine ve süt kardeş olduklarına şahitlik etmişlerdir. Süt kardeşliğin sübutu beyyine ile de ikrar ile de meydana gelebilir. Hanefilere göre şahit ile sabit olması için iki erkek veya bir erkek ve iki kadının şehadeti gerekir. İlgili kayıta da buna uygun olarak bir erkek ve iki kadın şahit bu konuda iddiayı ispat için yeterli olmuştur. Şahitler tezkiye edildikten sonra mahkeme tarafların nikahının feshedilerek tefrik edilmelerine karar vermiştir⁶⁸.

⁶⁵ UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 120.

⁶⁶ KAYA, Süleyman: “Mahkeme Kılavuzu: Sakk Mecmuaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2005, Cilt 3, Sayı 5, s. 382.

⁶⁷ Tuhfetü's-sukuk, Camiu envari's-sukuk, Bedayiu's-sukuk ve Dürrü's-sukuk.

⁶⁸ “Havas-ı Refia kazasında muzafe Hasköy kasabasında Kiremitçi Ahmet Çelebi mahallesinde sakine olup zatı mahalle-i mezbure ahali-sinden Muhammed Efendi ibni Muhammed ve Ahmed Ağa ibni Ali tarifleriyle muarrefe olan (tanınan, bilinen) işbu rafiati'l-vesika (belgeyi sunan) Zahide binti Abdurrahim nam-ı hatun meclis-i şer'i şerif-i envarda Mustafa Ağa ibni İbrahim mahzarında üzerine dava ve takrir-i kalam edip mezbur Mustafa Ağa ile ben sağirler olduğumuz halde mahalle-i mezburede sakine gaibe ani'l-meclis (mecliste hazır bulunmayan) Raziye nam hatun müddet-i radada ikimizi maan (beraber) irda edip ben mezbur Mustafa Ağanın radaan kardeşi olmamla kendine haram olmuşken mezbur Mustafa Ağa bilmeyerek beni elli kuruş mehr-i müeccel tesmiyesiyle tezevvüc etmekle üzerime duhul ve benimle zevciyet muamelesi etmek murad eder sual olunup beynimiz tefrik olunmak matlubumdur dedik de gibbe's-sual mezbur Mustafa Ağa dahi cevabında müdeye-i mezbureyi mehr-i mezkur ile tezevvüc edip zevce-i gayrı medhulun-bihası (beraberliğin, zıfâfın gerçekleşmediği) olduğunu ikrar lakin müddeiye-i mezburenin maada müddeasını inkar edecek müddeiye-i mezbureden ber-vechi muharrer (yükarıda yazıldığı, kaydedildiği üzere) müddeasına mutabık beyine talep olunduk da udul-ı ahrar-ı rical-i Müsliminden (hür ve adil Müslüman erkek) ve mahalle-i mezbure ahalisinden Abdullah Efendi ibni Ahmed ile zatları muarrefe Rukiye binti İshak ve Safiye binti

Dürrü's-sukuk ve Bedayiu's-sukuk isimli sakk kayıtlarında yer alan bilgiye göre Muhammed Ağa isimli bir kişi, üç ay önce Seyyid Hüseyin Ağa ile Muhammed Ağa'nın kendi öz kızı olan ve kebire (buluğa ermiş) Hatice Hanım'ı yüz kuruş mehr-i müeccel ile evlendirmiştir. Taraflar arasında zıfaf da yaşanmıştır. Muhammed Ağa'nın damadı olan Seyyid Hüseyin birkaç ay önce kayın pederi olan Muhammed Ağa ile kendisini Aişe Hanım'ın süt hısımlığı müddeti olan iki yaş içerisinde aynı anda emzirdiğini bu sebeple Muhammed Ağa ile kendisinin süt kardeş olduklarını, Muhammed Ağa'nın öz kızı olan Hatice Hanım'ın da süt kardeşinin kızı olduğundan aralarında süt hısımlığının bulunduğunu ikrar etmiştir. Muhammed Ağa bu ikrarı duyunca mahkemeye başvurmuş, kendisinin ve kızının bu süt hısımlığından haberinin olmadığını bu durum hakkında damadı olan Seyyid Hüseyin'e sorulması ve cevabına göre şeriata uygun olarak hüküm verilmesini talep etmiştir. İlgili iddialar Seyyid Hüseyin'e sorulduğunda o da Aişe Hanım'ın (süt anne) tasdiki ile beraber bu durumu inkâr etmemiş yeniden ikrar etmiştir. Mahkeme tarafların nikahının feshedilmesine ve tefrik edilmelerine karar vermiştir. İlgili kayıtta süt hısımlığında sıklıkla karşılaşılan süt kardeşlerin evliliği değil yine sütten doğan farklı bir süt hısımlığının olması dikkat çekmektedir. İlgili kayıtta adam, bilmeyerek süt yeğeni (süt kardeşinin kızı) ile evlilik yapmıştır. Süt hısımlığında süt emen kişi, emzirenin kendi çocuğu gibi kabul edilir ve bu kadından süt emenlerin kardeşi olur. Süt kardeşi olan kişinin çocukları da evlilik engeli bakımından onun yeğeni hükmündedir. Bu kayıtta dikkat çeken hususlardan bir tanesi de nikah akdi feshedilmesine karşın mehrin muaccel hale gelmesi ve iddet süresi için kadının nafakaya hak kazanmasıdır. Diğer kayıtlardan farklı olarak bu kayıtta taraflar süt kardeş olsalar da nikah akdi feshedilse de taraflar arasında duhul (beraberlik) gerçekleştiğinden kadın mehr-i müsemmaye da iddet süresi içindeki nafakaya da hak kazanmaktadır. Çünkü ilgili olayda kızın değil, yalnızca kocasının ikrarı söz konusudur. Bu durumda kızın nafaka ve sükna hakkı da söz konusudur. Kızın da süt hısımlığına dair ikrarı olsaydı iddet süresi içindeki nafakaya hak kazanamayacaktı⁶⁹.

Dürrü's-sukuk ve Bedayiu's-sukuk isimli sakk kayıtlarında yer alan bir önceki kayıt ile neredeyse tüm hususlarda benzerlik taşıyan ama önemli bir noktada ayrılan farklı bir sakk kaydına daha yer verilmiştir. Bu kayıtta diğerinden farklı olarak süt hısımlığı meselesi, süt hısımlığı yaşayan damadın ikrarına binaen süt hısımlı olan kayın peder tarafından mahkemeye taşınmamıştır. Her iki tarafı da emziren süt anne Aişe tarafından iddia edilmiş, onun bu iddiasını duyan damad tarafından kabul edilip mahkemeye taşınmıştır. Mahkemede kızın babası ve kız, süt hısımlığına dair bilgilerinin olmadığını ifade etseler de damad, süt kardeşliği iddia eden süt annenin adl ü sika olduğunu ifade etmiş ve iddiasında ısrar etmiştir. Mahkeme de nikah akdini feshetmiş, mehrin muaccel hale gelmesine ve iddet sü-

*Abdurrezak nam hatunlar li-ecli's-şehade (şahitli yapmak amacıyla) meclis-i şer'a hazırlan olup isre'l-istişad (şahitlik talebinden hemen sonra) fil-hakika işbu müddeiye-i mezbure Zahide Hatun ile mezbur Mustafa ağa sağırler oldukları halde mahalle-i mezburede sakine gaibe an'i-l meclis (mecliste bulunmayan) Raziye nam hatun müddet-i radada ikisini maan irda etmekle ol vecihle zevcan-ı mezburan (adı geçen karı-koca) Zahide Hatun ve Mustafa Ağa radaan karındaşlardır biz bu hususa bu vecih üzere şahitleriz şehadet dahi ederez diye her biri eda-yı şehadet-i şer'îye ettiklerinde bade'l-tadil ve t-tezkiye (şahitler tadil ve tezkiye edildikten sonra) şehadetleri makbule olmağın mucibiyle mezburan Zahide Hatun ve Mustafa Ağanın beyinlerinde kaime olan nikahları fesh ve tefrik ile bade'l-hüküm ma vaka bi't-taleb ketb olundu". ÇAVUŞZADE, Mehmet Aziz: *Dürrü's-Sukuk*, Dârü't-Tibâati'l-Âmire, İstanbul, 1277, s. 54; DEBBAĞZADE, Numan Efendi: *Tuhfetu's-sukuk*, Dârü't-Tibâati'l-Âmire, İstanbul, 1248, s. 24.*

⁶⁹ "...kahveci bulunan Muhammed Ağa ibni Ahmed nam kimesne meclis-i şer'î mübirde mezbur Muhammed Ağa'nın damadı olup karye-i mezburede Hamamcı olan es-Seyyid Hüseyin Ağa ibni Mustafa mahzarında Aişe Hatun ibneti Muhammed hazır olduğu halde bi'l-vekalere üzerine dava ve takrir-i kelam edip damadım mezbur es-Seyyid Hüseyin Ağa işbu tarih-i hüccetten üç ay mukaddem sulbiye (öz kızı) kebire kızım ve müvekkilem mezbure Hadice Hatun yüz kuruş mehr-i müeccel tesmiyesiyle mahzar-ı şuhudda tezevvüc ve kabul ve duhul etmişken damadım çend mäh (birkaç ay) mukaddem benimle kayın pederim Muhammed Ağa'yı hazıra-i mezbure Aişe Hatun hal-i sigarımızda müddet-i radada irda edip ol vecihle kayın pederim mezbur Muhammed Ağa benim radaan karındaşım ve sulbiye kızı zevcem Hadice Hatun dahi radaan kardeşim olan mezbur Muhammed Ağanın neseben kızıdır diye mahzar-ı şuhudda (şahitler önünde) ikrar edip ve tarafeynin hazıra-i mezbure Aişe Hatun ile mine-l kadim hukuk ve muarafesi (eskiden beri tanışıklığı ve hukuku) olup lakin madde-i radada benimle kızım ve müvekkilem mezbure Hadice Hatun kat'a malumumuz olmamakla husus-i merkum damadım mezbur es-Seyyid Hüseyin Ağadan sual olunup mucib-i şer'îyesi icra olunmak bil-vekalere matlubumdur diye dava etdikde gibbe's-sual mezbur es-Seyyid Hüseyin Ağa dahi cevabında hal-ı balada nesc olunan minval-ı muhârrer (kaydedildiği, yukarıda yazıldığı geçtiği) üzere olduğunu hazıra-ı mezbure Aişe Hatunun tasdikiyle yine tav'an (ikrah olmaksızın) ikrar ve itiraf ve takrir meşruhunda muhak (hakka uygun, gerçek) olduğundan izhar-ı sebat ve ısrar etmekle (kararlılık gösterip ısrar etmesi) hakim ... dahi mukir-i (ikrar eden) mezbur es-Seyyid Hüseyin Ağa'nın ikrar ve itirafı mucibince zevcesi müvekkile-i mezbure Hadice Hatun ile beyinlerinde kaim olan nikahlarının fesh ve tefrikiyle bade'l-hüküm müvekkile-i mezbure Hadice Hatunun mehr-i müsemması olan meblağ-ı mezkur yüz kuruşu mezbure Hadice Hatuna eda ve teslime ve iddeti munkaziye oluncaya değin infak etmek üzere mezbur es-Seyyid Hüseyin Ağa'ya tenbih etmeğin ma vaka bi't-taleb ketb olundu". ÇAVUŞZADE, s. 54, 55. Benzer sakk kaydı için bkz. ŞANİZADE: *Bedayiu's-Sukuk (Sakk-İ Şanizade)*, Camiu Envari's-Sukuk ve Lamiu'z-Ziyai Li Zevi's-Şukuk (Sakk-i Cedid) Hamişinde, Matbaa-i Ahmed Kamil, İstanbul, 1329, s. 37, 38.

resi için kadının nafakaya hak kazanmasına hükmetmiştir⁷⁰. Fıkıh kitaplarında yer alan bilgiye göre bir kadın, karı-kocadan her ikisini birden emzirdiğini iddia ederse yalnızca bu iddia ile süt hısımlığı sabit olmaz. Bu kadın adalet sahibi olsa dahi hüküm bu şekildedir. Bu iddia ile nikah akdi fesholmasa da tarafların ayrılması daha evladır. Kadının bu iddiasını koca tek başına veya karı ve koca beraber tasdik ederse süt hısımlığı sabit olur ve nikah akdi feshedilir⁷¹. İlgili meselede de bu sebeple süt emzirdiğini iddia eden kadının adil olduğundan bahsedilmiştir. Ancak bu kadının iddiası tek başına yeterli olmamıştır. Kocanın bu iddiayı tasdik etmesi ise tek başına nikah akdinin feshi için yeterli olmuştur.

Dürü's-sukukta yer alan bilgiye göre Yunus Ağa ile Nefise Hanım evlidirler. Taraflar arasında duhul de gerçekleşmiştir. Aişe Hanım, öz çocuğu olmayan bu iki kişiyi kendi kızı Fatma ile beraber emzirdiğini bu sebeple tarafların süt kardeş olduklarını iddia etmiş ve nikah akitlerinin bu sebeple feshedilmesini talep etmiştir. Bu iddiaya rağmen karı-koca her ikisi de iddiayı reddetmiştir bu sebeple mahkeme nikah akdinin devam etmesine karar vermiştir. Fıkıh kitaplarında yer alan bilgiye göre bir kadın, karı-kocadan her ikisini birden emzirdiğini iddia ederse yalnızca bu iddia ile süt hısımlığı sabit olmaz. Bu kadın adalet sahibi olsa dahi hüküm bu şekildedir. Bu iddia ile nikah akdi fesholmasa da tarafların ayrılması daha evladır. Kadının bu iddiasını koca tek başına veya karı ve koca beraber tasdik ederse süt hısımlığı sabit olur ve nikah akdi feshedilir⁷². İlgili kayıta da süt emziren kadın iddiada bulunmasına rağmen karı-koca bu iddiayı tasdik etmediklerinden nikah akdi feshedilmemiştir. Her ne kadar bu iddia gereği süt hısımlığı şüphesi dolayısıyla tarafların nikah akdine son vermesi daha evla olsa da süt hısımlığı sabit olmadığından kazaen böyle bir zorunluluk söz konusu değildir. İlgili kayıta da taraflar nikah akdine son vermemiştirler⁷³.

⁷⁰ “...Muhammed Ağa ibni Ahmed nam kimesne mahzarında ikrar ve takrir-i kelim edip ben işbu tarih-i kitaptan üç ay mukaddem mezbur Muhammed Ağa'nın sulbiye kebire kızı ve müvekkilesi mezbure Hadice Hatun'u yüz kuruş mehr-i müeccel tesmiyesiyle şühud mahzarlarında tezevvüc ve kabul ve duhul edip lakin bu esnada zat-ı tarafeynin mine'l-kadim malume olan hazıra-ı mezbure Aişe Hatun zevcem mevekkile-i mezbure ile maan karye-i mezburede vakian sakine olduğumuz menzile gelip ben seninle kayın pederin Muhammed Ağayı hal-i sağırınızda müddet-i radada irda etmiştim binaen aleyh sen mezbur Muhammed Ağa ile radaan kardeşler olduğunuz muhakkak ve sahihtir diye bana ifade ve takrir edip ve hazıra-ı mezbure Aişe Hatun dahi adl ü sika (güvenilir, adil kişi) olduğundan maada ben dahi husus-ı merkumu tefekkür ve tezekkür ve hakikat-i hal hazıra-yı mezbure Aişe Hatunun haber verdiği vech üzere olup ol vecihle ben kayın pederim vekil-i mezbur Muhammed Ağa ile radaan kardeşler ve zevcem müvekkile-i mezbure Hadice Hatun dahi benim radaan karındaşım olan mezbur Muhammed Ağanın neseben kızı olduğu malumum olmuştur diye ikrar ve itiraf ve mezbur Muhammed Ağa dahi gerçi husus-ı mezkurun sıhhat ve adem-i sıhhati benimle kızım ve müvekkilem mezbure Hadice Hatunun malumumuz değildir diye ifade etmiş ise de mukir-i mezbur es-Seyyid Hüseyin Ağa takrir-i meşruhunda sabit el haletü hazihi ikrar mezkurun sıdk ve hakikatinde dahi ısrar etmekle hakim ... efendi dahi mezbur es-Seyyid Hüseyin Ağanın ikrar ve itirafı mucibince zevcesi müvekkile-i mezbure Hadice Hatun ile beynlerinde kaim olan nikahlarının fesh ve tefrikiyle bade'l- hukm müvekkile-i mezbure Hadice Hatunun mehr-i müsemması olan meblağ-ı merkur yüz kuruşu müvekkile-i mezbure Hadice Hatuna kamilen eda ve teslime ve iddeti munkaziye oluncaya değin infaka mezbur es-Seyyid Hüseyin Ağa'ya tenbih etmeğin ma vaka bi't-taleb ketb olundu”. ÇAVUŞZADE, s. 55, 56; Benzer sakı kaydı için bkz. ŞANİZADE, s. 39, 40.

⁷¹ BİLMEN, s. 88.

⁷² BİLMEN, s. 88.

⁷³ “...İstanbul'da Kırmastı mahallesinde sakine Hıfız Emrullah Ağa zevcesi Aişe binti Hasan nam hatun meclis-i şer'i münirde İstanbul'dan Topkapı haricinde Tekyeci mahallesinde sakin Muhtab Yunus Ağa ibni Muhammed nam kimesne muvacehesinde mezbur Yunus Ağa'nın halen zevce-i menkuhe-i medhulun bihası marifetu'z-zat Nefise Hatun ibneti Abdülmümin hazıra olduğu halde ben mezbur Yunus Ağa ile zevcesi hazıra-ı mezbure Nefise Hatundan her birini hal-i sıgarlarında müddet-i radada sadriye sağire kızım Fatma ile maan irda etmemle ol vecihle zevcan-ı mezburan Yunus Ağa ve Nefise Hatundan her biri radaan kardeşler olup beynlerinde hümet mütehakkık (haramlık gerçekleşmişken) iken mezbur Yunus Ağa çend mâh (birkaç ay) mukaddem radaan kardeşler olan hazıra-ı mezbure Nefise Hatun'u tezevvüc ve kabul ve duhul edip el yevm zevciyet beynlerinde kaime ise de akd-i mezkur şeran sahih olmadığına binaen beynleri tefrik olunmak matlubumdur diye iddia ve ifade-i hali ibtidar edip (durumu anlatmaya başlamak) zevcan-ı mezburan Yunus Ağa ile Nefise Hatundan her biri dahi lede'l-istintak cevaplarında mezbure Aişe Hatunu takrir-i meşruhunda tekzip etmeleriyle bu surette madde-i rada (süt kardeşliği meselesi) şühud-ı udüllâ ber-nehc-i şer' subuta muhtaç olup fakat mezbure Aişe Hatunun ber-vechi muharrer ifade ve ihbarı-mücerrediyile (yalnızca kendi ifadesi ile) madde-i rada şer'an sabit ve mütehakkık olmamakla (ispat edilmiş, kanıtlanmış olmamakla) mucibince mezbure Aişe Hatun dava-yı mezkuresiyle zevcan-ı mezburan Yunus Ağa ve Nefise Hatundan her birine bi-vech-i şer' muarazadan men olunduğu huzur-ı âlilerine ilam olundu”. ÇAVUŞZADE, s. 56.

Benzer sakı kaydı için bkz. “Aişe binti Ahmed nam hatunun meclis-i şer' de Üsküdar'da Muhammed Beşe mahallesi ahalisinden debbağ Mustafa nam kimesne ile zevcesi marifetu'z-zat Nefise binti Abdurrahim muvacehelerinde ben merkur Debbağ Mustafa ile zevcesi mezburenin her birini hal-i sıgarlarında müddet-i radada tarih-i mezkurda sadriye sağire kızım Fatma ile irda ve ol vecihle mezburan Mustafa ve Nefise radaan kardeşler olup beynlerinde hümet mütehakkık iken merkur Mustafa iki ay mukaddem radaan kardeşi mezbureyi tezevvüc etmekle beynleri tefrik olunmak matlubumdur diye dava ve ihbar edip ve mezburan Mustafa ve Nefiseden merkume Aişe'yi tekzip ve madde-i rada şeran şühud-ı udül ile subuta muhtaç olup fakat mezbure Aişe'nin haberiyle rada şer'an sabit olmamakla merkume Aişe mezburana bi-vech (haksız olarak, sebezsiz) muarazadan men olunduğu huzur-ı âlilerine ilam olundu”. ŞANİZADE, s. 40, 41.

Camii envari's-sukukta yer alan bilgiye göre Ali isimli kişinin altı ay önce, henüz taraflar evli değilken Cemile isimli kadınla aynı evde yaşamaları tepki çekmiştir. Birbirine mahrem olmayan bu kişilerin aynı evde olmamaları tembih edilmiştir. Bu uyarı karşısında Ali, Cemile'nin, kendisinin süt kızı olduğunu ve bu sebeple mahremi olduğunu ikrar etmiştir. Bu ikrardan daha sonra ise taraflar evlenmiştir. Daha önce süt kızı olduğunu iddia ettiği kişi ile evlendiği ve karı-koca ilişkisi talep ettiği iddiası ile karı-kocanın evliliklerinin feshi mahallede yaşayan kişiler tarafından talep edilmiştir. Mahkeme bu iddiaları Ali'ye sormuştur. Ali daha önce süt kızı olduğu yönündeki ikrarını kabul etmiş ama bu konuda hata ettiğini, yanlış bilgi ile böyle bir şey söylediğini iddia ederek ikrarından döndüğünü bildirmiştir. Mahkeme kocanın bu ikrardan dönmesini kabul etmiş ve nikah akdinin feshedilmemesine, devamına karar vermiştir.

“Hanefilerde süt hısımlığı konusunda kocanın ikrarında esas olan ısrar ve teyittir. Bu konuda koca ‘sahihti, sabittir, şüphe yoktur’ gibi ifadelerde iddiasında ısrar ederse, bu ikrarından dönemez. Ancak ikrardan sonra ısrar etmez ve sonra ‘yanıldım’, ‘unuttum’ gibi ifadelerle bu beyanından dönerse cumhurun aksine Hanefilere göre kocanın ikinci beyanı esas alınır ve nikah akdi devam eder.”

İlgili kaydın Hanefi mezhebi görüşüne uygun olduğu görülmektedir⁷⁴.

IV. KONYA ŞER'İYYE SİCİLLERİ'NDE SÜT HİSİMLİĞİ

70 no.lu sicilde yer alan kayda göre bir adam, henüz baliğ olmayan oğlu ile bakire bir kız arasında oğlunun velisi olarak nikah akdi yapmıştır. Nikah münakid olduktan sonra kız, kendisini imtina etmiş yani buluş sonrası evlilik akdinin tam olarak meydana gelmesini engelleyici davranışlarda bulunmuştur. Veli olarak nikahı yapan adam bu durumun sebebinin kızdan sorulmasını mahkemeden talep etmiştir. Kız ise evlilik akdi yaptığı çocuğun annesinin kendisini de emzirdiğini bu sebeple ilgili çocukla süt kardeş olduklarını, bu sebeple de zevciyet meydana getirecek davranışlardan kaçındığını ifade etmiştir. Bunun üzerine emzirdiği iddia edilen kadına yemin teklif edilmiştir. Kadın yemin etmekten çekilmiştir. Bu sebeple kızın dilediği kişi ile evlenebileceğine hükmedilmiştir. Her ne kadar kayıta doğrudan yer almasa da ilgili kayıttan anlaşıldığı kadarıyla ilk olarak süt emzirdiği iddia edilen kadın bu iddiayı reddetmiştir, bunun üzerinde kendisine yemin teklif edilmiştir. Genel kurala göre evlilikten sonra karının süt hısımlığına dair ikrarı olsa da koca bunu reddederse nikah akdi sona ermez. İlgili olayda emziren kadına durum sorulmuştur. Ancak bu kadının ikrarı veya onayı da tek başına nikah akdinin sona ermesi için yeterli değildir. Emziren kadının ve karının ikrarı, kocanın ise inkârı söz konusu olduğunda nikah akdi sona ermez ama karı, kocasına yemin teklif edebilir. Koca yeminden nükul ederse nikah akdi feshedilir. Ancak ilgili olayda kocaya değil, emziren kadına yemin teklif edilmiş ve onun yemini ile beraber nikah akdinin sona ermesine karar verilmiştir. İlgili olayda asıl iddia sahibi olan kadın, kendisinin süt emdiği iddia edendir. Beyyine getirme yükümlülüğü de iddia sahibine aittir. Kadın, şahit ile bu iddiasını ispat edemediğinden iddiayı inkâr eden tarafın beyyine getirmesi veya yemin etmesi gerekmiştir. Bu kadın da beyyine getiremediği gibi yeminden de nükul etmiştir. Yeminden nükul, ikrar manasında ele alınsa da emziren kadının emzirdiğine dair şahitliğini emen ka-

⁷⁴ “...Parmaklı Mescid mahallesi imamı Ahmed Efendi ibni Mustafa ve ahalisinden Hasan Ağa ibni filan ve Yakub ibni filan nam kimesneler li-ecli'ş-şehade mahruse-i mezburede meclis-i şer'-i envarda mahalle-i mezbure sükkânından hasırcı Ali ibni filan nam kimesne muvacehesinde mezburun zevce-i menkuhesi zatı marife Cemile bint-i Hasan nam hatun hazır olduğu halde her biri takrir-i kelam edip mezbur Ali işbu tarih-i ilamdan altı ay mukaddem hazıra-i merkume Cemile hatunu kable't-tezevvüc menziline iskan eder oldukça mezbure namahrem olmakla menzilde iskan etmemesi için tenbih eylediğimizde mezbur Ali hazıra-i mezbure için radaan kızındır diye bizim huzurumuzda ikrar ve itiraf etmişken mezbur Ali işbu tarih-i ilam günü hazıra-i merkumeyi tezevvüc edip duhul murad etmekle mezburun ber-vech-i muharrer ikrar-ı sabıkı mucibince nikahlarının adem-i sıhhatine binaen beynleri tefriki şeran vacibdir diye her biri bi'l-muvacehe ala tarihi'ş-şehade ihbar ettiklerinde gibbe's-sual ve'l-istintak merkum Ali cevabında mukaddema vech-i muharrer üzere hazıra-i mezbure için radaan kızındır diye ikrar eylediğini ikrar, lakin hazıra-i merkume fi'l-hakika benim radaan kızım olmayıp ben tevehhüm ve hata edip kaziben ikrar etmemle binaen-aleyh hazıra-i merkumeyi tezevvüc ve istinkah etmiştim diye nefsinı tezkiz ve hazıra-i merkume dahi mukurr-ı mezbur Ali'yi tezkizinde tasdik etmeğin bu surette zevcan-ı mezburan kavillerinde şer'an musaddakan olmalarıyla mezbur Ali ile hazıra-i merkume Cemile'nin nikahları şer'an sahih olup bi-vech (haksız olarak, sebepsiz) taarruz iktiza etmediği muhbirun-ı merkumuna bade't-tefhim bi-vech (haksız olarak, sebepsiz) muarazadan men olundukları huzur-ı alilerine ilam olundu”. YUSUF ZİYAEDDİN: Camii envari's-sukuk ve lamii'z-ziyai li zevi'ş-şukuk, (Sakk-i Cedid), Matbaa-i Ahmed Kamil, İstanbul, 1329, s. 54, 55.

dın (karı) kabul etse de nikah akdinin feshi için kocanın ikrarı gerekmektedir. İnkârı halinde ise kendisine yemin teklif edilmelidir. İlgili kayıta kocanın yemini veya yeminden nükûlü ile alakalı bilgilere yer verilmemesi, bu kısmın söz konusu olmakla beraber kayda geçmediği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Diğer bir ihtimale göre ise şüphe dolayısıyla nikah akdinin sona ermesinin daha evla kabul edilmesi ile alakalıdır. Ancak her ne kadar mahkeme tefrikan karar verse de daha evla olma durumunun kazaen hükme etkisi söz konusu değildir, diyaneten tarafların ayrılması daha evladır⁷⁵.

70 no.lu sicilde yer alan kayda göre bir adam ve kadın talak ile boşanmışlardır. Daha sonra adam iddet sona erince bu kadınla yeniden evlenmek istediğinde kadın bunu kabul etmemiş ve eski kocasının iddiasına göre bu kadın amca oğlu olan aynı zamanda süt kardeşi olan birisi ile evlenmek istemiştir. Süt kardeşlerin evliliği yasak olduğundan bu durumun kendisine sorulmasını mahkemeden talep etmiştir. Evlenecek çocuğun babası, bu kız ile oğlunun süt kardeş olmadığını, bu oğlunun küçük kardeşi ile bu kızın süt kardeş olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca süt emen haricinde diğer kardeşlerin bu süt hısımlığından etkilenmediğine ilişkin almış olduğu fetvayı da mahkemeye sunmuştur. Bu meselede mahkeme de verilen fetvaya uygun olarak taraflar arasında süt hısımlığının meydana gelmediğine ve tarafların evlenebileceklerine hükmetmiştir. İlgili kayıta mahkeme kararından önce fetva alınması ve bunun mahkemeye sunulması önem arz etmektedir. Ayrıca süt emen çocuğun diğer öz kardeşlerinin bu süt hısımlığından etkilenmemesi de ilgili mahkeme kaydının sonucunu doğrudan etkilemiştir⁷⁶.

31 no.lu sicil kaydına göre bir adam ve kadın evlenmişlerdir. Ancak daha sonra kadın, kocası ile süt kardeş olduklarını iddia etmiştir. Kocasının annesinin süt hısımlığı oluşturacak süre içerisinde kendisini de emzirdiği iddiası ile nikah akdinin feshini talep etmiştir. Kadının müddet-i rızamda ifadesi ilk iki yaş içerisinde süt emzirmenin hüküm doğurması kuralı sebebiyle özellikle zikredilmiştir. Kadının ikrarı tek başına nikah süt hısımlığı meselesinde nikahın feshini sağlamadığından kadından beyyine talep edilmiştir. Kadın da şahitler ile bu durumu ispatlamıştır. Şahitler; defaatle emzirme işleminin gerçekleştiğini ifade etmiştir. Hanefi ve Maliki mezhebine göre bir sefer ve miktarı önem arz etmez. Süt emme süt hısımlığı doğurur. Şafii ve Hanbelilere göre ise beş fasılalı tam doyum şarttır. Hanefi mezhebine göre yargılama yapılmasına rağmen şahitlerin özellikle defaatle emzirme işleminin söz konusu olduğunu ifade etmeleri ilgili olayı gördüklerinin kesin olduğuna işaret etme amacı taşıyor denilebilir. Daha sonra kadın bu konuya ilişkin aldığı fetvayı mahkemeye sunmuştur. İlgili durum mahkemenin karar vermesini hızlandırmakta ve kadının lehine hüküm bina edilmesi ihtimalini de kuvvetlendirmesi açısından önem arz etmektedir. Mahkeme fetvaya uygun şekilde tarafların tefrik edilmesine karar vermiştir⁷⁷.

⁷⁵ "...işbu sağır oğlum Ömer'e mezbure Raziye'yi tarih-i kitaptan iki sene mukaddem nikah vech üzere verdim deyip ben dahi oğlum sağır-i merkum için bi'l-velaye kabul eyledim ol vecihle beyinlerinde nikah münakid olmuşken bu esnada bâkire-i mezbureyi oğlum merkuma tevric edeceğimde imtina etmekle sual olunmak bi'l-velaye matlubumdur dedikde gibbe's-sual mezbure Raziye nam bîkr-i balığa cevabında müddei-i merkumun oğlu merkum Ömer'in validesi Saliha nam hatun beni irzâ edip bu vecihle merkum Ömer ile merzâen karındaşı olduğumuza binaen tevricden imtina ederim diye def edecek ber vech-i muharrer mezbure Saliha hatun bakire-i mezbure Raziye'yi irzâ etmediğine yemin teklif olunmakta tekliften bade'n-nükûl mucebince merkum Mehmed'in oğlu merkum Ömer için iddia eylediğini nikah davası büyüce şer'î olmağın müdahalesi bade'l-men ve'd-def mezbure Raziye nam bîkr-i balığa bade'l-yevm nefsinı murad eylediği kimesneye akd ve tevric taraf-ı şer'den izin ve rızâ ile mâ-vaka bi't-taleb ketb ve imla olundu". ÜNLÜ, Nuri: 70 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1814-1816 M./1230-1232 H.), Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2005, s. 277.

⁷⁶ "...bundan akdem müvekkile-i mezbure Fatıma hatun benim zevce-i mutallakam olup ba'd-ı inkizâü'l-iddet yine tevric murad edeceğimde benden imtina etmekle ve rızâen karındaşı emmisi oğlu Veliyüddin ibn-i Hüseyin'e nefsinı tezevviç murad etmekle müceb-i şer'îsi sual olunması matlubumdur diye bade'd-dava ve gibbe's-sual vekil-i merkum cevabında karındaşı oğlu mezbur Veliyüddin kızım mezbure Fatıma'nın rızâen karındaşı olmayıp ancak rızâen karındaşı mezbur Veliyüddin'in küçük karındaşı Osman olmakla işbu yedimde olan fetva-yı şerife mucebince kızım mezbureyi mezbur Veliyüddin'e bi'l-velaye tevric edeceğim diye bir kıta fetva-yı şerife lede'l-ibraz ve ba'de'n-nazar mazmun-ı minifinde ve müddet-i rızada sağır kız Zeyneb ile Hadice'nin sağır oğlu Zeyd irza etikten sonra Hadice'nin Zeyd'den mukaddem vücuda gelen oğlu Ömer ile Zeyneb mezbureyi tevric etmek caiz olur mu beyan buyurula el-cevab Allah Teâlâ a'lem olur diye Abdurrahim nam ketb-i fikihiye-i mutebereden nakl-i sarîh buyurulmağın müddei-i mezburdan lede'l-istintak cevabında fi-nefsü'l-emr hâl vekil-i mezburun bâlâda bast ve beyan ettiği minval üzere olduğunu ikrar ve itiraf etmekle alâ-muceb-i ikrara ve fetva-yı şerife mucebince müddei-i mezbur Ali'nin vekil-i mezbur üzerine bi-gayr-ı vech-i şer'î eylediği muaraza ve mutalebesi bade'l-men ve müekkile-i mezbure Fatıma hatunun bade'l-inkizâü'l-iddet ahara tevrici caiz olmakla tarafeyn rızalarıyla mahzar-ı şuhudda meclis-i şer' de kismet-i mîhr olunup tevric ve tenkih olunmağın...". ÜNLÜ, s. 291.

⁷⁷ DERECİ, Mehmet: 31 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1097-1098/1686-1687) Değerlendirme ve Transkripsiyon, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2020, s. 475.

39 numaralı sicil kaydında yer alan bilgiye göre bir kadın ve adam evlenmişlerdir. Aradan uzun zaman geçmesine rağmen kocanın zıfaf talebini kadın reddetmiştir. Koca, kadının bu davranışından vazgeçmesi talebi ile mahkemeye başvurmuştur. Kızın velisi olan baba, kızı ile bu adamı evlendirdiğini inkâr etmiş ve kızının annesinden bu adamın da süt emdiği iddiası ile onların süt kardeşi olduğu iddiasında bulunmuştur. Kendisinden beyyine talep edildiğinde adam bir erkek ve iki kadın şahidin şahitliği ile durumu ispatlamıştır. Hem kadının, adamın annesinden hem de adamın bu kadının annesinden süt emerek süt kardeş olduklarına şahitlik edilmiştir. Süt hısımlığının ispatından asgari şart iki erkek veya bir erkek ve iki kadın şahittir. İlgili olayda da Hanefi mezhebindeki bu görüşe uygun bir yaklaşım benimsendiği anlaşılmaktadır. Şahitler doğrudan kendileri mahkemeye gelmemiş, *şehade ale's-şehade* usulü ile şahitlerin ifadelerine şahit olan kişiler mahkemede bu duruma şahitlik etmişlerdir. Mahkeme de beyyine ile ispatlanan bu olayda adamı, aralarında evlilik engeli bulunduğundan kadını zıfafa zorlamaktan men etmiştir⁷⁸.

45 numaralı kayıta yer alan bilgiye göre henüz baliğ olmayan bir kız ile bir adam, kızın babası tarafından evlendirilmiştir. Daha sonra kız baliğ olunca adam, mehrini vererek kız ile karı-koca ilişkisi talep etmiştir. Ancak kız bundan imtina ettiğinden adam bu durum hakkında mahkemeye başvurmuştur. Durum kıza sorulduğunda o, ablası ile bu adamın aynı anda ablası ile kendisinin öz annesinden süt emdiğini bu sebeple bu adamın hem ablasının hem de bunun sonucu olarak o anneden doğan tüm çocukların süt kardeş olduklarını iddia ederek nikah akdinin sahih olmadığını iddia etmiştir. Süt emen çocuk yalnızca o anda kendisi ile beraber süt emen çocuk ile değil, süt emziren kadına ait tüm çocuklar arasında süt hısımlığı meydana getirdiğinden ilgili olayda bu kız ile adam arasında süt kardeşliği söz konusu olmuştur. Yalnızca kadının ikrarı yeterli olmadığından kadın durumu şahitler ile ispat etmiş ve adamın nikah davasından men edilmesine karar verilmiştir⁷⁹.

45 numaralı kayıta yer alan bilgiye göre henüz baliğ olmayan bir kız ile henüz baliğ olmayan bir erkek velayet hakkı kapsamında babaları tarafından evlendirilmiştir. Aradan on sekiz yıl geçtikten sonra erkek artık baliğ oldukları için karısını yanına çağırmış ve karı-koca ilişkisi kapsamında hakkını talep etmiştir. Kız bu durumdan imtina edince adam, kız ve babasından bu durumun sorulmasını mahkemeden talep etmiştir. Kız ve babası öncelikle iddiaları reddetmiş ve bununla beraber kızın babası, bu kızının küçük erkek kardeşini bunların anneleri emzirirken evlilik iddiasında bulunan ve o sırada altı aylık olan oğlanı da emzirdiğini bu sebeple hem bu erkek çocuğu ile nikah iddiasında bulunan adam hem de buna bağlı olarak nikah iddiasında bulunulan kız arasında süt kardeşliğinin meydana geldiğini ve bu sebeple nikah akdinin sahih olmadığını iddia etmiştir. Emen çocuğun bu sırada altı aylık olduğunun özellikle belirtilmesi iki yaş içerisinde meydana gelen emmenin süt hısımlığına sebep olması, bu yaştan üzerindeki emmelerin hısımlık meydana getirmemesi dolayısıyladır. Baba üç erkek şahit ile iddiasını ispat etmiştir. Mahkeme de evlilik iddiasında bulunan adamı bu iddiasından men etmiştir⁸⁰.

55 numaralı sicil kaydında yer alan bilgiye göre henüz baliğ olmayan bir kız ile henüz baliğ olmayan bir erkek babaları tarafından evlendirilmiştir. Aradan zaman geçtikten ve taraflar baliğ olduktan sonra erkek artık baliğ oldukları için karısını yanına çağırmış ve karı-koca ilişkisi kapsamında hakkını talep etmiştir. Kız bu durumdan nüşuz ve hastalıklar bahanesi ile imtina edince adam, kız ve babasından bu durumun sorulmasını ve bu duruma son verilmesini mahkemeden talep etmiştir. Kız ve babası öncelikle iddiaları reddetmiş ve bununla beraber kızın babası kızının annesinin hem kızını hem de evlilik iddiasında bulunan bu erkek çocuğu emzirdiğini iddia etmiştir. İddia sahipleri iki erkek şahit ile iddialarını ispat etmiştir. Buna binaen mahkeme süt hısımlığı sebebiyle zevciyet iddiasında bulunan kişiyi bu iddiasından men etmiştir⁸¹.

⁷⁸ SOLAK, İbrahim / SAK, İzzet (Haz.): 39 Numaralı Konya Kadı Sicili (1113-1113/1701-1702) (Transkripsiyon ve Dizin), (Ed.) ORAK, Muhammed Ali: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2016, s. 120, 121.

⁷⁹ SOLAK, İbrahim / SAK, İzzet (Haz.): 45 Numaralı Konya Kadı Sicili (1126-1127/1714-1715) (Transkripsiyon ve Dizin), (Ed.) ORAK, Muhammed Ali: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2016, s. 173, 174.

⁸⁰ 45 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 418, 419.

⁸¹ ÖZDOĞAN, Ahmet Necati: 55 Numaralı Konya Şer'îye Sicili'nin Değerlendirme ve Transkripsiyonu (1740-1742), Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, s. 409, 410.

66 numaralı sicil kaydına göre nişanlı olan ve nikah akdi yapma niyetinde olan iki kişinin süt kardeşi oldukları için nikahlanamayacakları iddiasında bulunulmuştur. Bu iddiada bulunan iki kişi *ashab-ı ağraz* olarak ifade edilmiştir. Yani kişisel çıkar ve düşmanlık sebebi ile gerçeği saptıran kişiler oldukları için doğrudan onların şahitliği ile karar verilmemiş ve süt anne olduğu iddia edilen kişiye durum sorulmuştur. Bu kişi her iki çocuğu emzirdiği iddiasını reddetmiştir. Bu sebeple mahkeme süt hısımlığının sabit olmadığına karar vermiş ve tarafların evliliklerine bir mâni olmadığını hükme bağlamıştır⁸².

57 numaralı sicil kaydına göre bir adam henüz balığ olmayan bir kız ile bu kızın velisi olan babası aracılığı ile nikah akdi yaptığını, aradan on sene geçip kız da balığ olunca nikah akdinin gereklerini talep ettiğini ancak kızın bu talepten bir şekilde yüz çevirip imtina ettiğini iddia ederek mahkemeye başvurmuştur. Bu iddialara karşın diğer taraf ise bu kızın kardeşi ile evlilik iddiasında bulunan adamın aynı kadından (aynı zamanda evlilik iddiasında bulunduğu kızın da annesi olan) süt emdiğini bu sebeple ikisi arasında süt hısımlığı olduğu bu hısımlığa bağlı olarak evlilik iddiasında bulunduğu kız ile de süt kardeş olduklarından nikah akdinin batıl olduğunu iddia etmişlerdir. İki erkek şahit ile de bu süt hısımlığı ispat edilmiştir. Mahkeme de buna uygun olarak adamın iddialarını red ve onu bu davadan men etmiştir. İlgili kayıta süt hısımlığı dolayısıyla nikahın batıl olduğunun ifade edilmesi, İmameyn görüşünün esas alındığını gösterebileceği gibi terimsel ifadeden ziyade geçersizlik anlamında genel olarak kullanıldığına da işaret edebilir. Zira Ebu Hanife'ye göre süt hısımlığı nikah akdini fasid hale getirir, İmameyne ve diğer üç mezheb imamına göre ise akdi batıl hale getirir⁸³.

57 numaralı sicil kaydında geçen ifadelerle göre bir kadın on sene önce bir adamla nişanlandığını, nişanlandığı adamın şimdi nikah akdi talep ettiğini ancak annesinin bu adamı emzirdiği iddiası ile kendisini bu adamla evlendirmekten kaçındığını, ilgili durumun vuku bulup bulmadığının hem annesine hem de evleneceği adama sorulmasını mahkemeden talep etmiştir. İlgili durum süt emzirdiğini iddia eden kadına sorulduğunda bu durumu inkâr etmiştir, süt emdiği iddia edilen adam da bu durumu inkâr etmiştir. Bu sebeple kızıdan, süt emzirmeye dair beyyine talep edilmiştir. O bu konuda beyyine getiremeyince mahkeme süt emzirdiği iddia edilen kadına ve evlenecek olan adama süt emme hususunun gerçekleşmediğine dair yemin etmelerini talep etmiştir. Bu ikisinin yemini ile beraber süt hısımlığının oluşmadığına hükmedilmiştir. Bu durumda kadın ve adamın evlenmesinde bir mâni kalmamıştır. İlgili kayıta farklı bir durum söz konusudur. Kadın önce emzirdiği iddiası ile evliliğe mâni olmuş, sonra ise emzirdiğini inkâr etmiştir. Bu durum kadının ya yanlış hatırlayıp hatasından döndüğüne ya da daha kuvvetli bir ihtimal olarak kızı ile ilgili adamın evlenmesini istemediği için evliliğin önünde engel olabilmek adına böyle bir yalan iddia ortaya attığı ancak daha sonra bundan pişman olup mahkemede yemin etmekten kaçındığı şeklinde yorumlanabilir. Bu mahkeme kaydında hem süt emzirdiği iddia edilen kadına hem de süt emdiği iddia edilen adama yemin teklif edilme sebebi, davacı olan tarafın beyyine getirememesi, davalı konumuna geçen tarafların ise bu iddia ve ithamlardan kurtulması isteğidir⁸⁴.

SONUÇ

Osmanlı hukuku uygulamasında süt hısımlığı, taraflar arasında geçici değil, ebedi ve sürekli bir evlilik engeli olarak kabul edilmiştir. Bu bağ, hem evliliğin kurulmasına engel teşkil etmekte hem de kurulmuş bir akdin feshi ile tarafların tefrikine sebep olmaktadır. Süt hısımlığının oluşması için em-

⁸² “Medine-i Konya’da Zevle Mahallesi’nde sakın Âişe bint-i Ahmed Ağa nam hatun ile Osman bin Ahmed nam kimesne, bundan önce nâmzed eylediklerinde ve nikah etmek murad eylediklerinde, ashab-ı agrâzdan Yusuf bin el-Hac Ömer ile Mirasyedioğlu Ömer, mezbure Âişe’nin atası Ümmühan nam hatundan mezbure Âişe ile mezbur Osman’ın emiştiklerini, dolayısıyla rıza-ı karındaş olduklarını belirtmişlerdir; fakat Ümmühan nam hatun bu durumu tamamen inkâr etmiş ve fetva-yı şerif ibraz etmiştir. Bunun üzerine mahkeme akd ve teziyi tenbih ederek karar vermiştir”. BARMAN, Mehmet: 66-E Numaralı Konya Şer’iyye Siciline Göre 1792-95 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve İktisadi Hayat, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009, s. 91.

⁸³ ALTAN, Mehmet: 1748 - 1749 Yılında Konya’da Sosyal ve İktisadi Hayat (57 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre), Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s. 149.

⁸⁴ ALTAN, s. 242, 243.

zirme fiilinin “müddet-i rada” denilen ilk iki yaş içinde gerçekleşmesi şartı Osmanlı uygulamasında titizlikle takip edilmiştir. Bu süreden sonra gerçekleşen emzirmelerin evlilik engeli doğurmadığı fetvalarla teyit edilmiştir. Evlilik engelini sadece süt kardeşliği ile sınırlı kalmadığı; süt anne, süt baba, süt amca, süt hala ve süt teyze gibi akrabalık ilişkisi doğurup taraflar arasında evlilik engeli oluşturduğu kayıtlarda sıklıkla yer almıştır.

Süt hısımlığının ispatında şahitlerin ve tarafların ikrarının esas alındığı görülmüştür. Hanefi mezhebi görüşüne uygun olarak bir erkek ve iki kadın şahidin şehadeti süt hısımlığının sübutu için yeterli görülmüş ve bu doğrultuda hükümler verilmiştir. Kocanın ikrarı akdi sona erdirmek için tek başına yeterli kabul edilirken, kadının (karı) ikrarı tek başına yeterli görülmemiştir. Yalnızca emziren kadının iddiası durumunda ihtiyat gereği tarafların ayrılmaları tavsiye edilse (diyaneten bu kişilerin ayrılmaları evladır) de kazai olarak akdi doğrudan feshetmeye yetmemiştir. Bu durumlara ilişkin birden fazla kayda rastlanmıştır.

Nikah akdi sonrasında süt hısımlığının tespiti durumunda, mahkeme tarafından derhal tarafların birbirinden ayrılmasına (tefrik) ve akdin feshine karar verilmiştir. Bu süreçte zifafın gerçekleşip gerçekleşmemesi, mehir ve nafaka gibi mali sonuçların tayininde belirleyici rol oynamıştır. Süt hısımlığına dair şer’i hükümlerin Müslümanlar tarafından inkâr edilmesi, hafife alınması dönemin fetvalarında kişinin irtidadına ve buna binaen katline sebep olabilecek derecede tehlikeli bir durum olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti’nde süt hısımlığı, aile kurumunun meşruiyetini ve mahremiyet sınırlarını koruyan en temel mekanizmalardan biri olarak işlev görmüştür. Mahkeme kayıtları ve fetvalar, bu kurumun hukuki güvenliği sağlamak adına ne kadar detaylı ve tutarlı bir şekilde uygulandığını belgelemektedir. Sakk kayıtlarında da müstakil olarak “rada” başlığı ile bu konuya yer verilmesi ilgili konunun önemini göstermektedir. Fetva mecmuaları, sakk kayıtları ve şer’iyye sicillerinde yer alan kayıtlar incelendiğinde Osmanlıda süt hısımlığının evlilik akdine etkisi hususunda şer’i hukuka uygun ve titiz bir uygulamanın olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- ALTAN, Mehmet: *1748 - 1749 Yılında Konya'da Sosyal ve İktisadi Hayat (57 Numaralı Şer'îye Siciline Göre)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.
- BAĞBANCI, Recep: *Osmanlı ve Türk Hukuk Sisteminde Süt Akrabalığı*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2020.
- BARMAN, Mehmet: *66-E Numaralı Konya Şer'îye Siciline Göre 1792-95 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve İktisadi Hayat*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi: *Hukukî İslamiye ve İstilahatı Fıkhiye Kamusu - Cilt 2*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985.
- CEBECİ, İsmail (Haz.): *Ceride-i İlmiyye Fetvaları*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2009.
- CEZİRİ, Abdurrahman b. Muhammed b. İvaz: *el-Fıkıh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a - Cilt 4*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.
- ÇAVUŞZADE, Mehmet Aziz: *Dürrü's-Sukuk, Dârü't-Tıbbâti'l-Âmire*, İstanbul, 1277.
- ÇEKER, Orhan: "İslam Hukukunda Süt Akrabalığı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2019, Sayı 34, s. 341-358.
- DEBBAĞZADE, Numan Efendi: *Tuhfetu's-sukuk, Dârü't-Tıbbâti'l-Âmire*, İstanbul, 1248.
- DERECİ, Mehmet: *31 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1097-1098/1686-1687) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2020.
- DÖNDÜREN, Hamdi: *Delilleriyle Aile İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2016.
- HALEBÎ, İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-Halebî el-Hanefî: *Mülteka'l-Ebhur (Mecmau'l-Enhur Şerhiyle) - Cilt 1*, (Thk.) MANSUR, Halil İmran, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998.
- İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emîn (Çev. DAVUDOĞLU, Ahmed): *Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr (Reddü'l-Muhtâr) - Cilt 6*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1982.
- İBN KUDÂME, Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî el-Cemmâilî: *el-Muğni - Cilt 11*, (Thk.) Abdullah Abdulmuhsin et-Türki, Abdulfettah Muhammed el-Hulv, Daru Âlemu'l-Kutub, Riyad, 1417/1997.
- İBN RÜŞD, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî: *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid - Cilt 3*, Daru'l-Hadis, Kahire, 1425/2004.
- KÂSÂNÎ, Alâüddîn Ebü Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî el-Hanefî: *Bedâ'i'u's-Sanâ'i fî Tertibi's-Şerâ'i' - Cilt 4*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986.
- KAŞIKÇI, Osman: "Eski Hukukumuzda Süt Emzirme Akdi", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2006, Cilt 10, Sayı 1-2, s. 17-54.
- KAYA, Süleyman / ALGIN, Betül / TRABZONLU, Zeynep / ERKAN, Asuman (Haz.): *Neticetü'l-Fetâvâ (Şeyhülislam Fetvaları)*, (Der.) es-Seyyid Ahmed Efendi - es-Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedûsi: Klasik Yayınevi, İstanbul, 2014.
- KAYA, Süleyman: "Mahkeme Kılavuzu: Sakk Mecmuaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2005, Cilt 3, Sayı 5, s. 379-416.
- KOÇ, Mehmet: *İslam Aile Hukukunda Nikah Akdinin Feshi (Osmanlı Dönemi Uygulaması)*, İlahiyat Kitap, Ankara, 2022.
- MERGİNÂNÎ, Ebu'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Ebi Bekr b. Abdilcelil el-Fergânî: *el-Hidâye fî Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî - Cilt 1*, (Thk.) Tellal Yusuf, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, ty.
- ÖZDOĞAN, Ahmet Necati: *55 Numaralı Konya Şer'îye Sicili'nin Değerlendirme ve Transkripsiyonu (1740-1742)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.
- SERAHSÎ, Ebu Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed: *el-Mebsût - Cilt 5*, Daru'l-Maruf, Beyrut, 1414/1993.
- SOLAK, İbrahim / SAK, İzzet (Haz.): *39 Numaralı Konya Kadı Sicili (1113-1113/1701-1702) (Transkripsiyon ve Dizin)*, (Ed.) ORAK, Muhammed Ali: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2016.
- SOLAK, İbrahim / SAK, İzzet (Haz.): *45 Numaralı Konya Kadı Sicili (1126-1127/1714-1715) (Transkripsiyon ve Dizin)*, (Ed.) ORAK, Muhammed Ali: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2016.

- ŞANİZADE: *Bedayiu's-Sukuk (Sakk-İ Şanizade), Camiu Envari's-Sukuk ve Lamiu'z-Ziyai Li Zevi's-Şukuk (Sakk-i Cedid) Hamişinde*, Matbaa-i Ahmed Kamil, İstanbul, 1329.
- ŞEN, Bilal: “Yıllar Sonra Süt Kardeşi Oldukları Tahmin Edilen Eşlerin Durumunun İslâm Hukuku Açısından Mukayeseli Değerlendirilmesi”, *Mutalaa*, 2021, Cilt 1, Sayı 2, s. 240-253.
- ŞEYHÜLİSLAM ÇATALCALI AL İ EFENDİ: *Fetâvâ-yı Ali Efendi - Cilt 1*, (Haz.) DEMİRTAŞ, H. Necâti: Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2014.
- ŞEYHÜLİSLAM EBUSSUÛD EFENDİ: *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı-Fetâvâ-yı Ebussu'ûd Efendi*, (Haz.) DÜZDAĞ, M: Ertuğrul, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012.
- ŞEYHÜLİSLAM FEYZULLAH EFENDİ: *Fetâvâ-yı Feyziye*, (Haz.) KAYA, Süleyman: Klasik Yayınevi, İstanbul, 2009.
- ŞEYHÜLİSLAM YENİŞEHİRLİ ABDULLAH EFENDİ: *Behcetü'l- Fetâvâ*, (Haz.) KAYA, Süleyman / ALGIN, Betül / TRABZONLU, Zeynep / ERKAN, Asuman, Klasik Yayınları, İstanbul, 2011.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.
- ÜNLÜ, Nuri: *70 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1814-1816 M./1230-1232 H.)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2005.
- Vizâretü'l-Evkaf ve 'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye - Cilt 22*, Kuveyt, (1404-1427).
- YAMAN, Ahmet: “İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akralığı”, *Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, Cilt 13, Sayı 13, s. 55-67.
- YUSUF ZİYAEDDİN: *Camiu envari's-sukuk ve lamiu'z-ziyai li zevi's-şukuk, (Sakk-i Cedid)*, Matbaa-i Ahmed Kamil, İstanbul, 1329.
- ZUHAYLÎ, Vehbe b. Mustafa (Çev. EFE, Ahmet / ERYARSOY, Beşir / ULUS, Fehmi / URAL, Abdurrahim / YAVUZ, Yunus Vehbi / YILDIZ, Nurettin): *el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletuhû (İslam Fıkhu Ansiklopedisi) - Cilt 9*, Risale Yayınevi, İstanbul, 1994 (Cilt 9).
- ZUHAYLÎ, Vehbe b. Mustafa (Çev. EFE, Ahmet / ERYARSOY, Beşir / ULUS, Fehmi / URAL, Abdurrahim / YAVUZ, Yunus Vehbi / YILDIZ, Nurettin): *el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletuhû (İslam Fıkhu Ansiklopedisi) - Cilt 10*, Risale Yayınevi, İstanbul, 1994 (Cilt 10).